

MO/ Samenlevingsopbouw

Lente 2010

Thema Burgerinitiatieven

*Vijf voor twaalf voor buurthuizen
Uitbestede democratie*

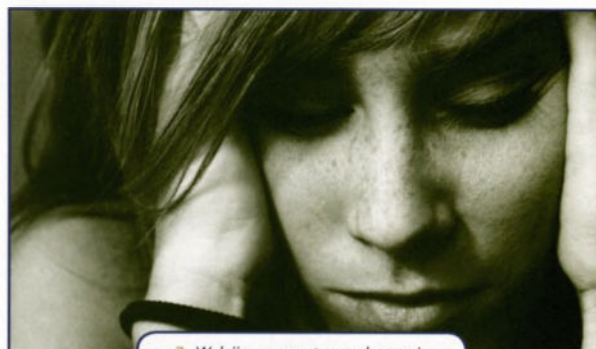
Toenders en Van Stokkom:

De sociale cohesie voorbij?

4. **Het buurthuis voor de buurt**, *Sacha Schoonhoven*
 Voor welzijnsvastgoed als de buurthuizen staat de klok op vijf voor twaalf. Hoog tijd om het buurthuis weer in te zetten waarvoor het ooit was bedoeld: als ontmoetingsplaats voor de buurt.

8. **Opbouwwerk kan rijk aanbod ontwikkelen bij armoedebestrijding**, *Catrinus Egas*
 Europa heeft 2010 uitgeroepen tot het jaar van de armoede. Het opbouwwerk kan zichzelf op de kaart zetten met een 'sociale agenda' op dit gebied, of daar op z'n minst een actieve bijdrage aan leveren.

18. **Monika Jaeckel, een leven in het teken van maatschappelijk moeders**, *Marieke van Geldermalsen-Jaekel*
 Vorig jaar november overleed Monika Jaeckel, de vrouw die het moedercentrumconcept ontwikkelde. Een terugblik op dertig jaar moedercentra, succesfactoren en onvoldoende benut potentieel.

p.7. Welzijn en zorg tegen depressie

p.22. Geen brug te ver

21. **Thema: Burgerinitiatieven**

22. **Interview**
Geen brug te ver: actieve burgers in achterstandswijken, *Frans van der Heijden en Henk Krijnen*
 Gesprek met Nelleke Toenders en Bas van Stokkom, over buurtburgerschap, institutionele ondersteuning door sterke professionals, en bewoners die zich thuis voelen in hun buurt.

p.27. Rol sociale professional: Bescheiden maar alert

27. **Rol sociale professional: Bescheiden maar alert**, *Marco van der Land en Mariska van der Sluis-van Meijeren*
 Als het gaat om de ondersteuning van hun initiatieven zien actieve burgers de sociale professional het liefst in een flexibele en bescheiden, en alleen waar nodig in een assertieve rol.

30. **Adviesraden verdienen opbouwwerkondersteuning**, *Catrinus Egas*
 Te vaak blijven de Wmo-adviesraden steken in formele beleidsondersteuning. Beter is het als ze 'back to basic', gaan, met een meer 'participerende' rol vanuit het perspectief van de burger.

32. **Interview**
Beroep: Participatiemakelaar – met liefde en geduld, *Frans van der Heijden en Chris Veldhuysen*
 Rob van Veelen participatiemakelaar in de Indische Buurt in Amsterdam: "Als participatiemakelaar sta je midden in de wijk, en schakelt tussen mensen, organisaties en overheid."

36. **Essay**
Democratie is uitbesteed, *Hein Albeda*
 Hoe we als burger de alledaagse democratie, met zeggenschap over de eigen omgeving, weer kunnen terugveroveren is voor zowel overheid als burger een uitdaging.

40. **Beschouwing**
Help een burgerinitiatief!, *Robert Blom, Gerda Bosdriesz, Jurgen van der Heijden en Jornt van Zuylen*
 Het barst van de nieuwe vormen van actief burgerschap. Dat heeft ook zijn weerslag op de rol van de overheid. De auteurs beschrijven vijf stappen voor het handelen van ambtenaren bij burgerinitiatieven.

Vijf jaar geleden presenteerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid zijn invloedrijke rapport 'Vertrouwen in de buurt'. Anonimiteit, vervreemding, onveiligheid, criminaliteit en afnemend welzijn worden gezien als de symptomen van het verval van sociale cohesie in een groot aantal probleemwijken. Gevolg: een van de burgers 'losgezongen' bestuur. Remedie is 'een versterking van kleinschalige verbanden waarin mensen dagelijks met elkaar omgaan en waar ook hun wisselwerking met overheid en politiek inhoud krijgt'. De WRR pleitte voor een 'kansgedreven beleid', geworteld in harde afspraken met alle belangrijke sociale spelers. De wooncorporaties worden in het middelpunt geplaatst. 'Bij de sociale herovering moeten zij als hoofdaannemer fungeren, met het welzijnswerk als onderaannemer.'

De hoofdauteur van het rapport, Pieter Winsemius, is circa anderhalf jaar na verschijning van het rapport korte tijd minister van VROM. Bij zijn aantreden luidde hij onmiddellijk de noodklok. In circa veertig Nederlandse naoorlogse wijken - met veel galerijflats en portiekwoningen - is sprake van een ontvlambare situatie. 'We hebben het probleem absoluut niet onder controle', zegt hij. Een stevig investeringsprogramma in het tweede decennium van deze eeuw moet voor een omslag zorgen.

*Winsemius legde in het kleine half jaar dat hij bewindsman was de basis voor de zogeheten **wijkaanpak**. Vogelaar, de eerste minister van Wonen, Welzijn en Integratie, tilde dit beleid van de grond. De inmiddels afgetreden minister Van der Laan is gematigd positief. De leefbaarheid van de wijken verbetert geleidelijk. Maar we moeten de tijd nemen: de uitvoering is nog maar net gestart en de tijdshorizon is tien jaar. Winsemius, in zekere zin de geestelijk vader van de wijkaanpak, is zeer kritisch. In een recent interview in de Volkskrant toont hij zich niet erg onder de indruk van het tot nu toe gevoerde beleid. 'Het kabinet was te hitsig, wilde te snel scoren en het heeft ook forse steken laten vallen in de wisselwerking met de corporaties.'*

*Nu - met een nieuwe coalitie in het verschiep - wordt links en rechts al de balans opgemaakt. Misschien is het raadzaam dat de sector dit ook gaat doen. Als het kan frontlijnwerkers, managers en bestuurders gezamenlijk. De tijd lijkt rijp voor een **strategische toekomstagenda**, gebaseerd op een grondige en weloverwogen evaluatie, met oog voor de weerbaarheid van de uitvoeringspraktijk en voor de cruciale rol van de professional.*

(HK)

Redactie:

Henk Krijnen (hoofdredactie a.i.), Kitty van den Hoek, Chris Veldhuysen
Eindredactie: Coby van Geffen

Medewerkers aan dit nummer:

Sacha Schoonhoven, Catrinus Egas, Frans van der Heijden, Marco van der Land, Mariska van der Sluis-van Meijeren, Marieke van Geldermalsen-Jaekel, Hein Albeda, Robert Blom, Gerda Bosdriesz, Jurgen van der Heijden, Jornt van Zuylen.

Foto omslag:

Rogier Veldman

Vormgeving/DTP:

John Struiken

Druk:

Stimio, Tiel

Administratieve ondersteuning:

Thieme Print4U Den Haag bv
Postbus 3028

2280 GA Rijswijk

email: info@denhaag.thiemepri4u.nl

ISSN:0920-2187

De jaarabonnementsprijs bedraagt €49,- voor het eerste en €39,- voor het tweede en verdere abonnementen. Losse nummers kosten €12,50 (prijzen exclusief portokosten). Opzegging van abonnementen dient schriftelijk vóór 1 december te geschieden.

Redactie MO/Samenlevingsopbouw

Catharijnesingel 47

3511 GC Utrecht

Telefoon: 030 789 2015

Fax: 030 -789 2111

E-mail: opbouwwerk@movisie.nl

MO/Samenlevingsopbouw verschijnt viermaal per jaar.

Kopijsluitingsdatum volgende nummer:

17 mei 2010.

Verder in dit nummer:

7. **Zorg en welzijn tegen depressie en Ouderen dupe van crisis**
11. **Aantal huishoudens met kans op armoede in 2008 toegenomen**
12. **Agenda**
14. **FSU investeert in jongeren**
17. **Arbeid en participatie verdienen aandacht opbouwwerk**
20. **Boeken**

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Het buurthuis voor

Het klinkt zo vanzelfsprekend: 'het buurthuis is er voor de buurt'. Maar als gevolg van oplossingen die worden gekozen om op het vastgoed te bezuinigen, kalft de functie van het buurthuis langzaam af. Het wordt niet meer doelbewust en doelmatig ingezet waarvoor het bedoeld was: ontmoetingsplaats voor de buurt, met als bijkomende doelstellingen participatie en talentontwikkeling van buurtbewoners.

Op veel plekken in Nederland zitten gemeenten omhoog met hun maatschappelijk vastgoed, zoals schoolgebouwen, buurthuizen en sportaccommodaties. Niet zelden valt de exploitatierekening van dit soort vastgoed hoger uit dan verwacht. Het gebruik en het rendement van de voorzieningen is vaak verre van optimaal. Ruimtes worden nauwelijks tegen marktconforme prijzen verhuurd of staan zelfs regelmatig leeg. Er is geen schaarste, dus de noodzaak van efficiëntie in het gebruik en het beheer ontbreekt. Het beheer kost onevenredig veel tijd van beheerders of maatschappelijke medewerkers. Tijd die zij veel beter kunnen inzetten voor andere dingen. Vooral voor het welzijnsvastgoed - de buurthuizen - staat de klok op vijf voor twaalf. Door bovengenoemde redenen vormen de buurthuizen zo langzamerhand een financieel en beheersmatig blok aan het been van welzijnsinstellingen en daarmee voor gemeenten. In een tijd dat er toch al bezuinigd moet worden is deze situatie niet lang houdbaar.

Nietsdoen, opdoeken of verbeteren

Nietsdoen is geen optie. Het buurthuis heeft dan haar langste tijd gehad. Gemeenten zullen, ingegeven door bezuinigingsrondes, steeds verder met de kaaschaaf over de voorzieningen gaan, totdat de buurthuizen en daarmee de sociale programmering voor de buurt verdwenen

zijn. Opdoeken in de vorm van verkoop van het vastgoed aan marktpartijen biedt wel kansen. Door hen de vrije hand te geven bij de herontwikkeling van het vastgoed, is de kans het grootst dat de voorziening tegemoet zal komen aan de vraag die er vanuit de markt is en dus in commerciële zin zal renderen. De verkoop van het vastgoed is bovendien een manier om het geld 'uit de stenen' te krijgen, om dit geld vervolgens weer op een andere manier in de wijk te kunnen herinvesteren. Welzijnsorganisaties en gemeenten worden hiermee wel gedwongen de sociale programmering los te koppelen van de voorziening en op zoek te gaan naar andere plekken om dit te organiseren.

Verkoop aan corporaties

Mondjesmaat worden ook experimenten uitgevoerd met de verkoop van maatschappelijk vastgoed aan corporaties. Deze experimenten vinden vooral plaats in wijken met bewoners die wel een extra steuntje in de rug kunnen gebruiken en waarin de corporatie ook haar bezit heeft. Behalve de financiële winst uit verkoop, is de corporatie een kei in het beheer, zodat die last van de schouders van de welzijnsinstelling valt. Bovendien blijft de functie van het buurthuis in dit geval behouden. De corporatie wordt dan gevraagd te beloven dat de gebruikers uit de buurt de accommodatie tegen dezelfde, 'kunstmatig' laag gehouden

tarieven kunnen huren en in het buurthuis in de toekomst kunnen blijven gebruiken. En dat is jammer. Want hiermee laten de partijen kansen liggen om de functionele en kwalitatieve verbetering te realiseren die voor de buurthuizen zo hard nodig is.

Onderscheidende kwaliteiten

In de huidige situatie komt een groot deel van de doelgroepen namelijk niet 'vanzelf' naar het buurthuis. Allerlei clubs en verenigingen prefereren een eigen plek in de buurt boven een ruimte in het buurthuis. Vraagt iemand zich wel eens af welke aspecten van gebouw en programmering nu precies maken dat buurtbewoners en andere groepen graag naar het buurthuis willen komen om hun activiteiten te ontplooiën? Wat de onderscheidende kwaliteiten van het buurthuis zijn in de concurrentie met andere ontmoetingsplekken in de buurt? De moskee, de school, de sportvereniging, de huiswerkbegeleiding, de vrouwenstudio, het theehuis, het café, de muziekschool, de oefenruimte, de speeltuin, het Wmo-loket, het infopunt van de corporatie, de groentewinkel, de hangplek; allemaal hebben ze een duidelijke signatuur en zijn goed afgestemd op de activiteit die er plaatsvindt.

Deze voorbeelden maken duidelijk dat het verkopen van het gebouw alleen op korte termijn winst oplevert. Er komt weliswaar

de buurt

Suikerfeest in buurthuis De Bram in Utrecht

wat geld vrij en het gebruik dan wel het beheer zijn efficiënter geregeld, maar er wordt voorbij gegaan aan de waarde die het buurthuis (weer) voor de buurt zou kunnen hebben op de langere termijn. Het buurthuis kan namelijk wel degelijk een essentiële rol vervullen in de ontwikkeling van de buurt en haar bewoners, mits er substantiële stappen worden gezet in de verbetering van het gebouw en de programmering. Zodat het buurthuis weer ingezet wordt waar het voor bedoeld was: een plek voor ontmoeting en talentontwikkeling, met als doel een betere participatie van buurtbewoners in de maatschappij. Het goede nieuws is dat de gemeente en de welzijnsinstelling hierin niet alleen hoeven op te trekken; de woningcorporatie kan hen hierbij helpen. Gezamenlijk kunnen deze partijen veel bereiken. Als ze tenminste bereid zijn hun eigen rol kritisch te bezien en inhoudelijk een andere weg in te slaan.

Van afspraken over geld naar afspraken over inhoud

In plaats van de afspraken die de gemeente met de corporatie wil maken over de huur, kunnen zij elkaar veel beter op inhoudelijke gronden proberen te vinden. Het is in het belang van beider organisaties om het buurthuis optimaal in te zetten voor de buurt, en dus om (veel en verschillende) bewoners naar het buurthuis te krijgen en elkaar te laten ontmoeten. Zoals gezegd hebben allerlei clubs, bewonersorganisaties en individuen in de wijk de neiging zich een 'eigen' ruimte toe te willen eigenen, wat niet bevorderlijk is voor die ontmoeting, en al helemaal niet voor de participatie van die groepen.

Om deze doelstelling te realiseren kan de corporatie bijvoorbeeld een constructie bedenken waarbij zij als eigenaar van het buurthuis de welzijnsorganisatie een lagere huur berekent, maar de opgave meegeeft

om het buurthuis voor bijvoorbeeld 75 procent bezet te krijgen. De welzijnsorganisatie neemt het op zich de behoeftes in de buurt te inventariseren en op basis daarvan in gesprek te gaan met alle maatschappelijke organisaties en clubs die mogelijk ruimte nodig hebben. De opbouwwerkers committeren zich eraan actiever dan nu op zoek naar bewoners met wensen voor het gebruik van het buurthuis. Zij weten op straatniveau wat er speelt in de buurten, wat de talenten/kwaliteiten van de bewoners zijn, wie welke ontwikkelingswensen heeft. Zij stimuleren een realistische programmering. Vanuit haar kennis over de wensen van hun bewoners kan de corporatie haar huurders direct naar het buurthuis toeleiden en neemt daarmee haar deel van de maatschappelijke verantwoordelijkheid voor de wijk op zich. Bovendien hebben de gemeente en de corporatie de taak om mensen verder te betrekken bij de ontwikkeling van hun buurt, door hen praktisch,

Sms-pilot in buurthuis De Leeuw in Utrecht waar vmbo-scholieren ouderen leren sms-en

kleinschalig en gericht op onderwerpen die hen direct aangaan vooraf te informeren en zo hun buurtbetrokkenheid verder te mobiliseren.

Deze maatschappelijke doelstelling sluit overigens niet uit dat er in financieel opzicht vooruitgang geboekt wordt. Efficiënt beheer maakt een intensiever gebruik van de voorziening mogelijk zonder extra kosten. Bovendien worden door de optimale bezetting extra middelen gegenereerd om de kwaliteit (functionaliteit, uitstraling, openingstijden, et cetera) te verbeteren. De corporatie kan haar maatschappelijk doelen, zoals een leefbare en gezellige buurt, realiseren door in het buurthuis te investeren. De winst van de gemeente zit 'm in de overname van de exploitatiekosten door de corporatie die, wanneer ze zelf de vierkante meters in bezit hebben, een stuk hoger zouden zijn. Daar komt bij een besparing die de gemeente kan realiseren door deze accommodaties beter te gebruiken en zo andere (kleine) locaties af te kunnen stoten. Overigens is er de noodzaak om hierin ook

pragmatisch te zijn: andere locaties – zoals brede scholen - kunnen ook onderdak bieden aan bewonersactiviteiten, als ze daardoor bijvoorbeeld dichter bij de woon-omgeving van de doelgroep plaatsvinden.

Sociaaleconomische stijging

Behalve als thuishaven voor veel meer organisaties en clubs in de wijk, kan het buurthuis ook functioneren als plek om de sociale en/of economische stijging van buurtbewoners mogelijk te maken. De partners in het buurthuis maken dan verdergaande afspraken om op zoek te gaan naar de talenten van wijkbewoners, om ze vervolgens naar het buurthuis toe te leiden door een op de vraag gerichte programmering aan te bieden. Een video-club, DJ cursussen, ondernemerschap, maar ook kooklessen, Italiaanse les of Arabisch behoren tot de mogelijkheden. Vervolgens kunnen kansen geboden worden door werkervaringsplaatsen voor horeca, facilitair beheer en licht administratieve werkzaamheden te realiseren, bijvoorbeeld door de koppeling te maken met ruimten in het buurthuis voor startende ondernemers.

Er moet ruimte zijn om de programmering per seizoen op de vraag (behoefte) van de bewoner of maatschappelijk organisatie aan te passen. Het is dan de opgave het buurthuis zo in te richten dat er ook in fysiek opzicht flexibiliteit mogelijk is. Het zou zonde zijn wanneer dit van tevoren onmogelijk gemaakt wordt door randvoorwaarden die de gemeente aan de verkoop heeft gekoppeld.

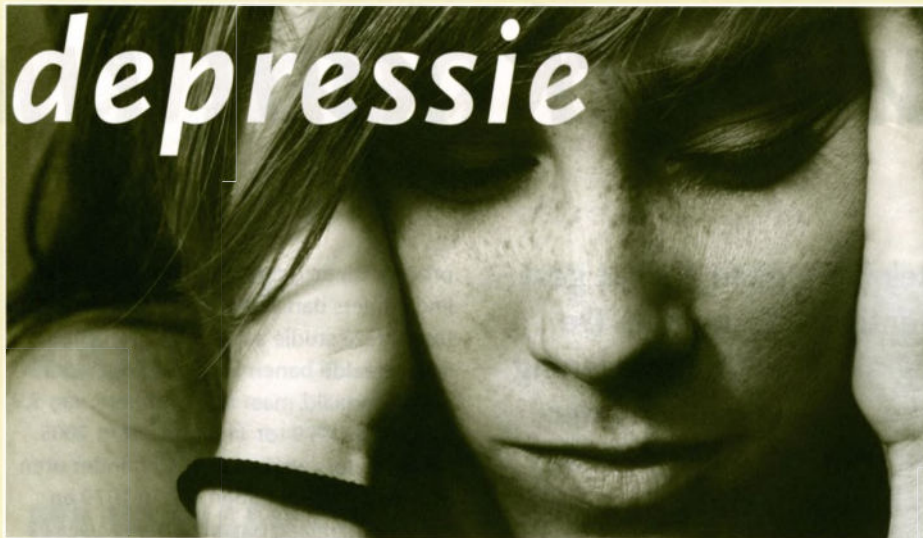
Kortom: laat de maatschappelijke organisaties elkaar vinden op inhoud, op hun gezamenlijke maatschappelijke opgave voor de buurt! En zet dan het buurthuis in als middel daarbij, en niet als doel op zich. Zo wordt het buurthuis weer vóór en met de buurt.

Dit artikel kwam tot stand in samenspraak tussen Sacha Schoonhoven, adviseur bij Vannimwegen, en Kees Krouwel, directeur van Stichting Welzijn Rijswijk

<

Welzijn en zorg tegen

depressie

Ouderen dupe van crisis

Oudere bijstandsgerechtigden lopen het grootste risico langdurig werkloos te blijven, stellen de Sociale Diensten

in de Divosa-monitor 2009. Toch staan zij maar zelden bovenaan de to-do lijst van bestuurders.

Gemeenten moeten meer plekken faciliteren waar burgers elkaar ontmoeten, een praatje met elkaar maken of samen dingen ondernemen, vindt Jan Walburg, directeur van het Trimbos-instituut¹. "Geen plek met nadruk op zorg en welzijn, maar eentje waar het leeft."

Door huisartsen en welzijnswerk bij elkaar te brengen kunnen problemen van mensen met een depressie eerder en makkelijker worden geconstateerd en opgelost. "Depressiepreventie is een taak waar veel gemeenten mee worstelen", aldus Walburg. "Ze hebben de groep met zware psychische problematiek, zoals verslaafden en daklozen, wel in beeld en daar zijn voorzieningen voor. Maar er is een veel grotere groep mensen die met fikse problemen kampt. Iemand met een milde depressie zal nu naar de huisarts stappen, waar vaak pillen worden voorgeschreven. Op lange termijn lost dat niks op, iemand moet ook weerbaar gemaakt worden om volgende tegenslagen te kunnen opvangen. Welzijnsorganisaties kunnen dat heel goed, bijvoorbeeld door in kleine clubjes te gaan sporten. Door de huisarts, het welzijnswerk en nog veel meer voorzieningen bij elkaar te brengen ontstaan een levendig centrum. Je zou er bijvoorbeeld na het werk voor weinig geld moeten kunnen eten en bij anderen aan tafel aanschuiven voor een praatje. De nadruk moet niet liggen op gezondheidszorg, het moet er leven."

Het opbouwen van dergelijke ontmoetingscentra zal een belangrijk gat in onze samenleving kunnen opvullen, denkt hij: "Wat is er nog voor leven in een nieuwbouwwijk? Alle voorzieningen zijn naar de periferie gedreven, er is nog maar weinig dat mensen uitnodigt zich met elkaar te verbinden. Onderzoek laat zien dat het aantal psychische stoornissen niet toeneemt, en toch groeit het aantal mensen dat zegt last te hebben van depressies en angst. Bovendien melden steeds meer mensen zich om die redenen ziek. Dat is een groot maatschappelijk probleem."

1) Het Trimbos-instituut is een landelijk kennisinstituut voor geestelijke gezondheidszorg, verslavingszorg en maatschappelijke zorg.

Ouderen zijn oververtegenwoordigd in de bijstand en hebben meer begeleiding nodig om aan het werk te komen. Door het verhogen van de AOW-leeftijd zal dit probleem in de toekomst alleen maar nijpender worden. Alle aandacht in deze crisis is gefocust op jongeren en mensen van werk naar werk helpen. "Als over een paar jaar de arbeidsmarkt weer aantrekt, zijn schoolverlaters en mensen met recente arbeidservaring het snelst weer onder de pannen", zegt Divosa-voorzitter René Paas. "Ik vrees dat we dan worden geconfronteerd met achterstallig onderhoud bij de meer kwetsbare groepen. De kater komt later."

De Divosa-monitor roept gemeenten op oog te houden voor ouderen en andere kwetsbare groepen. Elk gemeentebestuur moet zich achter de oren krabben, de lokale arbeidsmarktsituatie inventariseren en bedenken hoe zij in tijden van bezuinigingen de groeiende groep bijstandsgerechtigden het beste kan bedienen. Die keuze zal voor elke gemeente anders liggen, want Groningen is Heerlen niet en andersom. "Maak scherpe keuzes en hol niet klakkeloos achter landelijke maatregelen aan", zegt Paas daarover.

De Divosa-monitor brengt jaarlijks het werkveld van sociale diensten in kaart en beantwoordt vragen als: Hoe bevorderen sociale diensten participatie? Wat zijn hun resultaten? En welke invloed heeft de crisis op hun werk? Vanuit deze monitor heeft Divosa een ParticipatieWijzer laten ontwikkelen die gemeenten inzicht biedt in de factoren die de lokale participatiegraad beïnvloeden.

Voor de monitor: www.divosa.nl

<

2010 jaar van de armoede Opbouwwerk kan rijk

Het opbouwwerk kan niet verstek laten gaan als het gaat om armoedebestrijding en preventie van schulden. De invoering van de wet op de integrale schuldhulpverlening biedt daarvoor extra kansen, zeker ook omdat een interdisciplinaire benadering moet worden ontwikkeld. Het opbouwwerk kan daarin (mede) initiatiefnemer zijn, deelnemen aan lokale netwerken van samenwerkingspartners, en bovenal ervoor zorgen dat bewoners hierin een rol hebben en hen daarbij ondersteunen.

Europa heeft 2010 tot het jaar van de armoede uitgeroepen. Overheden en maatschappelijke organisaties besteden dit jaar veel aandacht aan dat onderwerp. De toenemende schuldenproblematiek laat zien dat voor een groeiende groep mensen welvaart niet meer zo vanzelfsprekend is en dat de kwetsbaarheid toeneemt. Uit het recent onderzoek *Huishoudens in de rode cijfers*¹ blijkt dat minimaal 840.000 huishoudens in Nederland kampen met problematische schulden of een risico daarop. Dat is een flinke stijging vergeleken met enkele jaren terug, toen nog gesproken werd van 200.000 huishoudens met problematische schulden. Een van de oorzaken van deze stijging is de verslechtering van het stelsel van de sociale zekerheid. Bij terugval in het inkomen vanwege ziekte, arbeidsongeschiktheid of werkloosheid is er minder, en minder lang, compensatie mogelijk en vallen mensen sneller terug op het sociaal minimum of daaronder.

Wanneer huishoudens net voldoende inkomen hebben om iedere maand rond te komen, kan één onvoorziene rekening het begin van een schuldsituatie inluiden. Deze huishoudens zijn niet in staat om

tegenvallers op te vangen. Zo'n situatie van preciaire welvaart doet zich niet langer alleen voor aan de randen van de samenleving; ook huishoudens in het centrum ervan krijgen te maken met onzekerheid en sociale kwetsbaarheid. Bij deze huishoudens is nog geen sprake van armoede, marginalisering en sociale uitsluiting, maar hun leven lijkt op een fragiel kaartenhuis dat bij de geringste schok of tegenslag in elkaar stort.

Werkende armen

Betaalde arbeid is de beste weg uit de armoede. Dat is een leus die niet in alle gevallen strookt met de werkelijkheid. De armoede onder werkenden is de laatste jaren flink gestegen: van 97.000 in 1990 tot 182.000 in 2005². Bijna een verdubbeling. Het aantal zelfstandigen dat in een situatie van armoede verkeert, steeg naar verhouding nog veel meer: van 50.000 in 1990 tot 128.000 in 2005. Je hoeft geen helderziende te zijn om te voorspellen dat deze cijfers de laatste jaren nog verder zijn gestegen.

Een studie³ over laagbetaalde arbeid in Nederland toont aan dat het minimumloon tussen 1980 en 2005 25 - 30 procent achtergebleven is bij de prijsstijging en 28 - 34

procent bij de gemiddelde loonontwikkeling. Anders dan vaak verondersteld wordt, toont deze studie aan dat het percentage laagbetaalde banen in diezelfde periode niet is gedaald, maar is verdubbeld: van 5,9 procent in 1979 tot 11,5 procent in 2005. Nederlanders werken in 2005 minder uren in goed betaalde banen dan in 1979 en meer uren in laag betaalde banen. Deze cijfers vormen de achtergrond en de verklaring voor de toename van het aantal werkende armen in Nederland. Deze sombere ontwikkelingen dwingen ook (groepen) mensen die zich tot nu ver weg waanden van armoede tot nadenken over sociale kwetsbaarheid en onzekerheid. Deze verschijnselen hebben zich namelijk uitgebreid naar het midden van de samenleving. De buffer tussen baan en bijstand is dunner geworden. Voor veel flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) is deze buffer helemaal wegge gevallen.

Sluipende afbraak verzorgingsstaat

Omwille van een herstel van de arbeidsmarkt en uit bezuinigingsoverwegingen wordt al decennialang hetzelfde lied gezongen over de noodzakelijk geworden verlaging van de uitkeringen. Mensen die noodgedwongen zijn aangewezen op een uitkering komen daarmee in de knel en de zekerheidsgarantie van de huidige verzorgingsstaat verliest aan geloofwaardigheid. In 1963 werd de Algemene Bijstandswet ingevoerd. Met een gegarandeerd inkomen op basis van deze wet zijn jarenlang veel mensen gevrijwaard gebleven van armoede. Die situatie is intussen in haar tegendeel veranderd. Gaandeweg merken mensen dat de minimumgarantie van de sociale zekerheid hen niet langer beschermde tegen armoede, maar juist steeds meer een zekere weg naar armoede is geworden. Sinds 1979 is de armoede in Nederland toegenomen van 4 tot meer

aanbod ontwikkelen

GELD MOET ROLLEN

MAAR WAAROM ALTIJD NAAR DE TOP

Loesje

Voedselbanken maken de problematiek van de 'stille armoede' zichtbaar

dan 10 procent. Voor een niet onbelangrijk deel is die toename het gevolg van een overheidsbeleid dat is afgestemd op herstel van de economie en het behoud van de sociale zekerheid.

Daarmee wordt de vinger gelegd op een merkwaardige tegenspraak in het sociaal beleid dat vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw is gevoerd: om de verzorgingsstaat te behouden wordt deze stap voor stap afgebroken. Het besef begint nu door te breken dat deze afbreken-om-te-behouden-strategie niet werkt: er blijft op de duur niets over! De voorzieningen zijn verminderd en de uitkeringspercentages zijn verlaagd. Als percentage van het bruto binnenlands product zijn de uitgaven voor de sociale zekerheid in 25 jaar meer dan gehalveerd: van 19 naar 9 procent. Toch wordt nog steeds de boodschap verkondigd dat er nieuwe maatregelen nodig zijn

om de kosten van de sociale zekerheid te beperken. Die boodschap komt steeds minder aan. Mensen geloven het niet meer. Ze zien een uit de hand gelopen verrijking aan de 'bovenkant' van de samenleving en een versterkte toename van de inkomensongelijkheid.

Toeslag of tegenslag?

Vanaf 2006 functioneert de Algemene wet inkomensafhankelijke regelingen (Awir). Op basis van deze wet verstrekt de Belastingdienst aan miljoenen huishoudens één of meerdere toeslagen: maar liefst 5,1 miljoen huishoudens ontvangen de zorgtoeslag, waaronder 1,1 miljoen huishoudens die tevens huurtoeslag en het kindgebonden budget ontvangen.

Kern van de Awir is dat op basis van een geschat actueel inkomen, bij wijze van voorschot, een toeslag wordt uitbetaald. Na

het kalenderjaar vindt aan de hand van het daadwerkelijk genoten inkomen een definitieve toekenning plaats. In 50 procent van de gevallen is de toekenning niet conform het voorschot met een nabetaling of terugvordering tot gevolg.

Burgers die het hele jaar een minimuminkomen ontvangen, mogen verwachten dat zij voor maximale toeslagen in aanmerking komen. Dit blijkt echter niet altijd het geval: ze gaan trouwen, samenwonen, scheiden en krijgen kinderen. En dan gaat het mis. Met name als die burger rondkomt van een minimumuitkering als de WWB, de IOAW of de IOAZ of een toeslag op de uitkering ontvangt op basis van de Toeslagenwet. Kenmerkend voor deze uitkeringen is dat ze complementair zijn, dus dat ze aanvullen tot het bestaansminimum. De hoogte van de uitkering is afhankelijk van de huis-

Toeslagencarroussel

Inkomensbestanddelen voor een alleenstaande ouder met een uitkering in de Wet Werk en Bijstand (WWB) een huurwoning en kinderen van 8 jaar en 15 jaar.

- WWB-uitkering
- Voorlopige teruggave belastingen, alleenstaande ouderkorting en kindgebonden budget
- Huur- en zorgtoeslag en kinderbijslag
- Belasting teruggave door middel van het aangiftebiljet
- Tegemoetkoming in de studiekosten
- Eventuele Kinderopvang toeslag
- Eventuele bijdrage van de gemeente in de kosten van de kinderopvang
- Eventuele langdurigheidstoeslag
- Eventuele bijzondere bijstand voor bijzonder kosten
- Vergoeding voor sociaal culturele activiteiten
- Vergoeding CAK (algemene tegemoetkoming)
- Kwijschelding van gemeente- en waterschapsbelastingen.

De buffer
tussen baan
en bijstand
is dunner
geworden

housamenstelling. Terwijl men een heel jaar een minimuminkomen ontvangt, heeft een wijziging in huishoudsituatie tot gevolg dat men recht heeft op minder toeslagen dan in een ongewijzigde huishoudsituatie. Dit onbedoelde effect heeft tot gevolg dat samenwonen, een kind krijgen en uit elkaar gaan door de Belastingdienst/Toeslagen wordt 'bestraft' met een verminderd recht

of terugvordering achteraf, die kan oplopen tot wel duizend euro.

Woud van inkomensregelingen

Niet alleen de 'toeslagencarroussel' maakt het voor minima bijzonder moeilijk om zicht te krijgen op het eigen inkomen en dus de eigen bestedingsruimte. Ook de talloze lokale regelingen zijn uiterst complex en in de meeste gevallen verscholen achter een bureaucratische muur van aanvraagprocedures. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het niet-gebruik welig tiert. Het is de keerzijde van het veel te ver doorgeschoten individueel maatwerk (zie kader).

Sociale agenda van het opbouwwerk

Het is duidelijk dat armoede individuele, maar zeker ook collectieve elementen herbergt. Armoede beperkt zich ook allang niet meer tot een gemarginaliseerde, kwetsbare onderlaag in onze samenleving. De kwetsbaarheid betreft ook een groeiende groep van de middenklasse. Bovendien gaat het niet alleen maar om financiële maar ook om sociale kwetsbaarheid.

Het samenleven in wijk of dorpskern wordt niet alleen bepaald door de woonsituatie en het gedrag in de publieke ruimte. Veel burgers hebben meer te delen dan alleen deze aspecten. Armoede en schulden maken daar ook deel van uit. Het opbouwwerk kan in dit domein niet verstek laten gaan. Armoede en schuldenproblematiek zijn verbonden met schaamte en ideeën van persoonlijk falen. Het opbouwwerk kan bijdragen in het doorbreken daarvan. Bovendien kan het feit dat de schulden- en armoedeproblematiek zich in alle lagen van de bevolking en onder alle leeftijden voordoet, het groepsstigma helpen doorbreken. Mensen die zich met lotgenoten verbonden weten hebben elkaar veel te bieden, wellicht ook op andere terreinen.

De op handen zijnde invoering van de nieuwe wet op de schuldsanering biedt extra kansen. Op grond van die wet krijgt de gemeente een zorgplicht op dit terrein. Bovendien moet beleid met betrekking tot een interdisciplinaire benadering worden ontwikkeld en zal extra worden geïnvesteerd in preventie en schuldenhantering (in plaats van alleen sanering). Daarin ligt niet alleen een aanleiding maar ook een kans voor het opbouwwerk. Mogelijk als (mede)initiatiefnemer om partijen bij elkaar te brengen, mogelijk als (mede)uitvoerder van preventieactiviteiten,

maar zeker als deelnemer in een lokaal netwerk van samenwerkingspartners. Belangrijk is dat bewoners, de betrokkenen, daarin een belangrijke rol vervullen. Het opbouwwerk kan juist dat initiëren en ondersteunen. Een voorbeeld van een brede lokale alliantie op dit terrein is de 'Armoedecoalitie van Utrecht'⁴. In deze coalitie zijn veel lokale actoren verenigd, waaronder de welzijnsorganisaties Cumulus, Doenja en Portes. De Armoedecoalitie heeft de ambitie om:

- gesprekspartner te zijn voor de gemeente;
- gevraagd en ongevraagd advies te leveren aan de gemeente en de lokale politiek;
- trends te signaleren en praktijksignalen af te geven;
- zelf beleid te ontwikkelen, voorlichting te geven en mee te denken in het creëren van oplossingen.

In voorgaande nummers van MO Samenlevingsopbouw heb ik diverse goede praktijkvoorbeelden beschreven van initiatieven waarbij het opbouwwerk betrokken is op het terrein van armoedebestrijding, terugdringing niet-gebruik en preventie van schulden. Het opbouwwerk kan zichzelf op de kaart zetten met een 'sociale agenda' of daarop zijn minst een actieve bijdrage aan te leveren.

Catrinus Egas, bureau AanZ, is zelfstandig gevestigd adviseur van ondermeer cliëntenorganisaties, cliëntenraden, overheden en welzijnsorganisaties (www.aanz.org)

1. Onderzoek naar de omvang en achtergronden van huishoudens met (een risico op) problematische schulden, uitgevoerd door onderzoeksbureau Panteia in opdracht van het ministerie van SZW, Zoetermeer, juli 2009
2. SCP/CBS-publicatie 2007/30, Armoedemonitor 2007, redactie: Cok Vrooman (SCP), Stella Hoff (SCP), Ferdy Otten (CBS) en Wim Bos (CBS), Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, december 2007.
3. Wiemer Salverda e.a. Low-Wage Work in the Netherlands, New York, 2008.
4. Meer informatie: g.van.es@utrecht.nl

Kans op armoede

Het aantal huishoudens met kans op armoede is toegenomen, zo blijkt uit een nieuwe publicatie van het CBS. Eenoudergezinnen en niet-westerse allochtonen lopen de meeste kans op armoede. Andere opvallende conclusies zijn dat lagere inkomens relatief hogere vaste lasten hebben en vaker schulden moeten maken. Ook zijn er relatief veel minderjarige kinderen met kans op armoede.

De publicatie 'Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009' van het Centraal Bureau voor de Statistiek beschrijft recente ontwikkelingen op het gebied van armoede en beperkingen, en op het sociale en financiële vlak.

Het aantal huishoudens dat leefde onder de lage inkomensgrens (zie kader) is in 2008 toegenomen met 0,3 procent. Ook het aantal huishoudens met een inkomen onder de beleidsmatige inkomensgrens (zie kader) steeg vorig jaar, en wel van 447 duizend naar 460 duizend (0,2 procent).

Toch is over de langere termijn het risico op armoede afgenomen. Zo is het aantal huishoudens met een laag inkomen bijna gehalveerd ten opzichte van het midden van de jaren negentig. Het aantal huishoudens dat ten minste vier jaar achtereen kans liep op armoede is in 2008 gelijk gebleven

Vaste lasten

De meeste kans op armoede liepen in 2008 eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen.

Bijna een derde van hen had een inkomen onder de lage inkomensgrens. Ook waren ze het meest langdurig afhankelijk van een laag inkomen. Een sterk verhoogde kans op armoede was er ook voor niet-westerse huishoudens en alleenstaanden tot 65 jaar. Opvallend is dat vaste lasten voor huur, water, energie, verzekeringen en consumptieve belastingen bij huishoudens met kans op armoede zwaarder op het huishoudbudget drukten dan bij hogere inkomens. Ook gaven huishoudens in de laagste inkomensklasse aan vaker schulden te moeten maken. Bovendien verschilt met een

vermogen van gemiddeld duizend euro de waargenomen vermogenspositie van huishoudens met kans op armoede nogal fors van de 53 duizend voor alle huishoudens.

Uitsluiting

Mensen boven de 18 jaar uit een huishouden met een laag inkomen namen in 2008 ook minder deel aan het maatschappelijk leven. Ze hadden een beperkter sociaal netwerk, waren minder actief in verenigingen, verrichtten minder vaak vrijwilligerswerk en sportten minder vaak. Daarnaast hadden ze vaak betalingsachterstanden en moesten ze het vaak doen zonder eerste levensbehoeften als je huis goed verwarmen, om de dag een warme maaltijd met vlees of vis eten, een keer per jaar op vakantie gaan en onverwachte uitgaven het hoofd kunnen bieden.

Ondanks een duidelijke daling ten opzichte van de eeuwwisseling groeiden in 2008 nog steeds relatief veel kinderen op in een huishouden met kans op armoede. Zo hoort één op de tien minderjarige kinderen tot een huishouden met een inkomen onder de lage inkomensgrens. Mensen met een inkomen onder die grens hebben bovendien gemiddeld vijf jaar korter te leven dan mensen met een inkomen daarboven. Het verschil in levensjaren waarin mensen de gezondheid als goed ervaren is zelfs veertien jaar!

Het rapport is te downloaden via:

www.cbs.nl

Bron: CBS, 3 december 2009

<

Technische toelichting

Armoede is niet eenduidig en met brede publieke en wetenschappelijke instemming te definiëren.

Huishoudens met lage inkomens zijn in de publicatie onderscheiden op basis van de *lage inkomensgrens* en de *beleidsmatige inkomensgrens*.

De lage inkomensgrens weerspiegelt een vast koopkrachtgedrag in de tijd.

De beleidsmatige inkomensgrens is het wettelijk bestaansminimum zoals dat in de politieke besluitvorming is vastgesteld.

De op die manier afgebakende groepen zijn niet noodzakelijkerwijs 'werkelijk' arm, maar de afbakening garanderen wel dat de 'werkelijk' armen in grote lijnen in beeld worden gebracht. Ook is gekeken naar twee andere aspecten die van belang zijn bij de beoordeling van armoede, namelijk de tijdsduur dat mensen van weinig inkomen moeten rondkomen en de omvang van het vermogen. De kans op langdurige armoede is hierbij gedefinieerd als het ten minste vier jaar achtereen leven van een inkomen onder voornoemde inkomensgrenzen. De afbakening van de inkomenspositie is gebaseerd op inkomensgegevens die lopen tot en met 2008.

Agenda

Welzijn nieuwe stijl

Hoe effectief, betaalbaar en cliëntgericht is de Wmo? En hoe goed presenteren gemeenten en instellingen werkelijk in 2010? Deze en andere vragen komen aan bod tijdens het congres 'Wmo en Welzijn Nieuwe Stijl 2010' op **donderdag 27 mei** in de Blokhoeve in Nieuwegein.

De Wet maatschappelijke ondersteuning, opvolger van de Welzijnswet, bestaat nu drie jaar. Uitgangspunten als actief burgerschap, ketensamenwerking en de nieuwe welzijnswerker kunnen inmiddels op brede erkenning rekenen. Onder leiding van dagvoorzitter Pieter Hilhorst komen deze dag onder meer het meerjarenprogramma Welzijn Nieuwe Stijl, de actuele trends binnen gemeenten en effectieve methoden van cliëntparticipatie aan bod. Ook zal worden gesproken over de vraag hoe de Wmo en het werkveld de crisis overleven, over goede aanbesteding, goede samenwerking en effectieve regievoering en het ideale profiel van de nieuwe welzijnswerker.

Meer informatie: www.elseviercongressen.nl of 070-625 37 77

Aanmelden via het inschrijfformulier op de website of via aanmeldingen.congressen@reedbusiness.nl

Kosten: €299,- / Abonnees Zorg en Welzijn €149,- / Proefabonnement Z+W plus toegang €199,-

Vitale Stad

Wat zijn de eisen die aan de stad worden gesteld, wat zijn de succesfactoren voor een vitale stad, en hoe kunnen publieke en private spelers de stad gezamenlijk (meer)waarde geven. Deze en andere vragen zijn onderwerp van gesprek op **woensdag 19 mei** tijdens het Nationaal Congres Vitale Stad in Ede.

Iedere stad wil aantrekkelijk en vitaal zijn. De nieuwe gemeentebesturen staan voor de opgave dat de komende jaren waar te maken. Dat is niet gemakkelijk, want de stad is complex en dynamisch. Door de enorme bezuinigingen die de steden de komende jaren te wachten staan is de financieringsvraag daarbij actueler dan ooit. Het is de uitdaging om met beperkte middelen de stad tot een duurzaam succes te maken en te bouwen aan een stad die zo wordt ingericht dat zij flexibel kan omgaan met toekomstige nieuwe wensen. Zoeken naar integraliteit is daarbij volgens velen een succesfactor. De sociale, economische, fysieke en duurzame werelden moeten elkaar vinden om samen nieuwe waarden voor de stad te creëren. Hoe dat moet, en hoe dat te organiseren en te financieren zal onder voorzitterschap van Frenk van der Linden zal op 19 mei uitgebreid besproken worden.

Aanmelden en informatie:
www.nationaalcongresvitalestad.nl

De verborgen stad II

Afgelopen januari ging de tweede reeks van De Verborgene Stad van start in de Utrechtse wijken Ondiep en Zuilen. Het doel van de bijeenkomsten is wijkbewoners met elkaar in gesprek te brengen. Hoe trots zijn bewoners op hun wijk en wat betekent dat voor de burgerparticipatie? Op **maandag 10 mei** kunnen bewoners van Noordoost met elkaar in gesprek over het wij(k) gevoel in hun wijk. De reeks wordt afgesloten op **2 juni 2010**. Op deze dag is het 888 jaar geleden dat Utrecht haar stadsrechten kreeg en dat leek de organisatoren een mooi moment om de balans op te maken van de Verborgene Stad II.

Locatie in Utrecht Noordoost wordt later bekend gemaakt.

Toegang vrij.

Voor actuele informatie: www.tumultdebat.nl

Een schone en veilige wijk

Dinsdagavond 11 mei organiseert Stads Advies een themabijeenkomst voor bewoners of bewonersgroepen die aan de slag willen om hun buurt schoon, heel en veilig te maken.

Iedereen heeft recht op een goed onderhouden woonomgeving. Maar hoe zorg je daarvoor. En wat heb je daarbij van anderen nodig? Welke rol heb je als bewoner of bewonerscommissie? Aan bod komen voorbeelden van acties die bijdragen aan een schone en veilige wijk. Ook is er aandacht voor zowel de harde (inbraak, verkeer, overlast, zwerfvuil) als zachte (elkaar aanspreken, ontmoeten en samenwerken) aspecten van een schone en veilige wijk. Daarnaast wordt gesproken over de samenwerking met anderen: bewoners, gemeente, woningcorporaties, politie en welzijn.

Kosten: €10,- voor bewoners van de stad Utrecht en €40,- voor mensen van buiten de stad.

Meer informatie en aanmelden:
www.stadeadvies.nl

Bewoners in gebiedsontwikkeling

Steeds meer professionals onderkennen het belang van bewoners als ervaringsdeskundigen voor een goede gebiedsontwikkeling. Bewoners kennen als geen ander de kracht van hun eigen gebied. Tijdens de Nirov-studiedag 'Bewoners in gebiedsontwikkeling' op **donderdag 10 juni** in Amersfoort, leren deelnemers hoe deze ervaringsdeskundigen tot volwaardige partners in het proces te maken.

Dat kan met behulp van 'traditionele' participatiemethoden, maar ook door nieuwe instrumenten als simulatieprogramma's, social media, of door met bewoners aan een Wiki-wijk te bouwen. Deze dag komen de voordelen van het goed en op tijd betrekken van bewoners uitgebreid aan bod. Deelnemers leren om te gaan met verschillen in behoeften, belangen en beleving en hoe hierop aan te sluiten. Ook is er ruimte voor reflectie op ervaringen en succesfactoren bij bewonersparticipatie. Uitgebreid aandacht zal worden besteed aan de mogelijkheden van nieuwe middelen en technieken als hyves, facebook en twitter. Ook wordt ingegaan op hoe het de gemeente Smalingerland verging die bewonersbijdragen verzamelde met behulp van de Wiki-methode.

*Meer informatie; www.nirov.nl of 070 – 302 84 84
Aanmelden via het inschrijfformulier op de website of via niemans@nirov.nl
Kosten: €550,- (leden)/ €850,- (niet-leden)*

Wijkanalyses maken

Op **dinsdag 22 juni** organiseert Stade Advies in Utrecht de cursus 'Het maken van wijkanalyses; een praktische handreiking voor opbouwwerkers'. In deze cursus leren cursisten op een systematische wijze een wijkanalyse uit te voeren, de focus te bepalen, bronnen te raadplegen, informatie te structureren, gegevens te interpreteren en de uitkomsten doelgericht te rapporteren en te presenteren.

Gebiedsgericht werken is in. Steeds meer professionals kiezen de wijk als uitvalsbasis voor hun handelen en lokale overheden richten hun beleid steeds vaker op wijkniveau. Opbouwwerkers werken van oudsher in de wijken en hebben de nodige netwerken en lokale kennis. Met een goede wijk wijkanalyse kunnen zij zowel nieuwe samenwerkingsverbanden als lokale overheden van dienst zijn. Een goede wijkanalyse vormt de basis van onderhandelingen voor de te leveren prestaties en geeft bovendien richting aan het eigen handelen van de opbouwwerker, wat zijn of haar positie in de wijk versterkt.

*Meer informatie en aanmelden: www.stadeadvies.nl of 030 – 23 61 841
Kosten: €495,- pp, 10 procent korting voor de tweede deelnemer van dezelfde organisatie.*

De duurzame stad

Vijf architectenbureaus maakten een stedenbouwkundig ontwerp voor een duurzame wijk 2040. Ze deden dat op grond van vooraf bepaalde criteria waaraan een duurzame leefomgeving moet voldoen. De ontwerpen zijn te zien op een tentoonstelling die een tour maakt langs Nederlandse gemeentehuizen.

De tentoonstelling 'De duurzame stad anno 2004' is een initiatief van het Planbureau voor de Leefomgeving, VROM en het Atelier Rijksbouwmeester. De ontwerpen laten een aantal innovatieve toepassingen zien van duurzame energievoorziening in de leefomgeving. Zo leveren de woongebieden in de voorstellen de lokaal opgewekte energie. Daarnaast zijn de lokale voedselproductie en -economie weer terug in de wijk. Ook de combinatie van wonen en werken krijgt meer ruimte. De vijf gekozen wijken hebben elk hun eigen problemen en uitdagingen: een stationslocatie in Groningen, twee villawijken in Apeldoorn, een Vinexlocatie met bedrijventerrein in Tilburg, een voormalig havengebied in Rotterdam en een aandachtswijk in Heerlen die te maken heeft met krimp.

Voor actuele informatie www.pbl.nl/nl/overpbl/nieuws

Innovatieve professional

Ambitieuze doelstellingen en een veranderende omgeving vragen om slagkracht en innovatie. Hoe daarmee om te gaan in de eigen organisatie, slimmer gebruik te maken van kennis en ideeën en gebruikelijke denk- en werkpatronen te doorbreken is onderwerp van de NICIS Masterclass 'De innovatieve professional' **op 27 en 28 mei** in Den Haag.

De masterclass helpt deelnemers innovatiever te werken zodat ambitieuze doelstellingen van gemeenten gehaald kunnen worden. Hierbij kan worden gedacht aan doelen als het benutten van economische kansen of het vergroten van de participatie van burgers. Erik Gerritsen, kennisambassadeur namens de gemeente Amsterdam, gaat in deze masterclass in op de vraag hoe hij als innovatieve professional in staat is geweest een verbeterings- en vernieuwingsgerichte beweging in de gemeente op gang te brengen.

De masterclass is bedoeld voor professionals, al dan niet leidinggevend, die hun innovatieve vermogen willen versterken en realiseren en die behoefte hebben om vanuit hun eigen innovatiekracht een bijdrage te leveren aan het succes van hun gemeente.

Meer informatie www.nicis.nl Kosten €1.850,-

FSU investeert

Het Fries Samenwerkingsverband Uitkeringsgerechtigden, FSU, gaat de komende jaren investeren in jongeren. Met deze inzet beoogt het FSU de zelfredzaamheid van werkloze jongeren te helpen vergroten, zodat ze in staat zijn zelf stappen te ondernemen en regie te voeren over hun eigen toekomst. Het project kan worden uitgevoerd dankzij een provinciale subsidie.

De aanleiding voor deze inzet wordt in het projectplan als volgt omschreven: 'Het overheidsbeleid is steeds meer gericht op het vergroten van de arbeidsparticipatie. Dat geldt ook voor jongeren. Jongeren moeten niet opgesloten raken in een uitkerings-situatie, maar volop gesteund worden bij het verkrijgen van een betaalde baan. Er zullen vroegtijdig voorwaarden geschapen moeten worden om jongeren perspectief te bieden op de arbeidsmarkt. Twee uitkeringsregelingen willen dat stimuleren: de Wet Investing Jongeren (WIJ) en de vernieuwde Wet arbeidsgeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong).' (Zie kader op pag. 16).

Carla Wierenga, als opbouwwerkster verbonden aan het FSU, zal het project coördineren. "Naast het hoofddoel hebben we ook nevendoelen voor ons zelf gesteld. Zo moet de aanpak leiden tot een beter bereik van jongeren en grotere deelname van jongeren aan de vrijwilligersactiviteiten van het FSU. Op die manier hopen we op verjonging van de organisatie. En effectievere samenwerking van het FSU met organisaties van en voor jongeren en het jongerenwerk is ook een nevendoel."

Het FSU beschikt over een netwerk van twintig lokale en regionale spreekuren in de provincie en werkt eraan dat de lokale spreekuurpunten meer aansluiting krijgen

met jongeren. Dat gebeurt via scholing/training, het werven van jongere vrijwilligers voor het spreekuurwerk en concrete samenwerking met jongerenorganisaties en lokaal jongerenwerk. Deze activiteiten kunnen ook leiden tot lokale adviespunten voor jongeren, aanvullend op de bestaande spreekuurpunten van het FSU. Daarbij wordt afstemming gezocht met de zorgketten voor jongeren, zo staat te lezen in het projectplan.

Jongeren aan de slag

Bij het FSU realiseert men zich dat de bestaande organisatie niet erg aantrekkelijk is voor jongeren. De vergrijzing heeft er flink toegeslagen. Maar ook de werkwijze en het aanbod sluit niet erg aan bij jongeren. Daarnaast zal er het nodige gedaan moeten worden om jongeren te bereiken. Samenwerking op dat terrein is dan ook nadrukkelijk de bedoeling. Een eerste begin is het binnenhalen van jongeren via de maatschappelijke stage. Een groep van zes leerlingen werd via de vrijwilligerscentrale bemiddeld naar het FSU. Pas in september 2011 wordt de maatschappelijke stage verplicht. Tot die tijd is er ruimte om te experimenteren. Met de school van deze leerlingen viel dan ook te praten over een compacte stage van een week in plaats van een gespreid aantal uren over een langere periode. Zo kon een intensief programma worden samengesteld met kennisover-

dracht, oriëntatie, werkbezoeken, interviews en doe-opdrachten.

"Zo hebben we ze een spoedcursus sociale zekerheid gegeven, zodat ze enig idee hebben hoe die in Nederland is georganiseerd. We hebben ze een ganzenbordspel laten spelen, dat we zelf hebben ontwikkeld en waarmee vrijwilligers van ons samen met de deelnemers praktijksituaties uitspelen. Dat werkt meestal erg goed. Het gaat dan leven voor de mensen en je kunt laten zien waar cliënten bijvoorbeeld tegenaan lopen bij instanties. Dat spel sprak ook deze jongeren erg aan. Verder hebben we met een bus door Friesland gereden om werkbezoeken af te leggen bij drie spreekuurpunten. Daar werden ze geconfronteerd met diverse praktijkcasussen. Dat gaf meteen inzicht in het spreekuurwerk en wat dat te bieden heeft aan cliënten en natuurlijk ook aan vrijwilligers. Tijdens die reis hebben we met ze geluncht in de Iterij, een eetgelegenheid dat als werkproject en als inburgeringsproject functioneert."

Presentaties en advies

De week werd op vrijdag afgesloten met de opdracht: maak met z'n tweeën een presentatie over het FSU en wat het FSU te bieden heeft aan cliënten en aan vrijwilligers. "Voor de jongeren is dat een mooie en leuke afronding van hun maatschappelijke stage; voor ons is het een manier om via de ogen van jongeren naar ons zelf te kijken en kennis te maken met vormen van presentatie die jongeren wellicht meer aanspreken dan de manier waarop we nu vaak werken. Natuurlijk zijn we als FSU nu ook actief op Hyves en het aantal vrienden groeit, maar daarmee ben je nog niet echt doorgedrongen tot de wereld van jongeren. De drie presentaties die werden gehouden waren heel verschillend van aard. Ze gebruikten allemaal powerpoint en filmpjes die ze zelf hadden opgenomen. Maar ook een mondelinge presentatie was vast onderdeel. Het

in jongeren

Jongeren spelen een door henzelf ontwikkeld ganzenbordspel

is opmerkelijk hoeveel informatie deze jongeren in een week tijd hebben verstouwd en verwerkt. Natuurlijk was niet alles wat ze over de sociale zekerheid naar voren brachten steeds even correct en diepgaand, maar dat mag je ook niet verwachten. Het gaat om een heel complexe materie die niemand zomaar in zijn vingers heeft. Indrukwekkend was de presentatie van de twee meiden van de groep. Een onderdeel daarvan was een filmpje waarin ze samen twee hulpverleningsgesprekken uitspeelden: een slecht en een goed gesprek. Met bijzonder veel acteertalent wisten ze de essentie precies weer te geven. We hebben dan ook onmiddellijk besloten om dat filmpje op YouTube te zetten, tot grote hilariteit van de meiden.

Opmerkelijk was ook dat ze ons adviezen konden geven over het bereiken van jongeren. Zo kunnen we, naar hun mening, het ganzenbordspel heel goed inzetten op scholen en in jongerencentra. Daarnaast moeten we in het algemeen meer doen aan onze bekendheid, en bij jongeren in het bijzonder. Daar zullen we vooral veel multimediale middelen bij moeten inzetten. De jongeren hebben ons wat dat betreft wel de weg gewezen."

Inspiratie

Met deze maatschappelijke stage is de eerste stap gezet. Het heeft inzichten en adviezen opgeleverd, maar het werkt ook inspirerend. "Zo zit ik er ook al aan te den-

ken om met het ganzenbordspel op stap te gaan naar mbo-opleidingen en een aanbod te doen bij re-integratiebedrijven die groepstrajecten gaan uitvoeren in het kader van de WIJ. Verschillende onderdelen van de presentaties, zoals de filmpjes, kunnen we ook zeker gebruiken voor ons informatie- en promotiemateriaal. Verder hebben we hier al steeds stagiaires van mbo- en hbo-opleidingen, maar ik zit ook te denken aan stagiaires van multimediale opleidingen die samen met ons materiaal kunnen ontwikkelen."

De nieuwe Wajong

De Wajong is een uitkeringsvoorziening voor zogenaamde jonggehandicapten, jongeren die niet wegens een dienstverband verzekerd zijn of waren voor de werknemersverzekering bij arbeidsongeschiktheid, de WAO of tegenwoordig de WIA. In beginsel kan iemand recht op een Wajong-uitkering behouden tot de leeftijd van 65 jaar. Omdat er weinig sprake is van uitstroom en de instroom groot is, is het aantal mensen met een Wajong-uitkering de laatste jaren geweldig toegenomen. Om die reden gaat de Wajongregeling dan ook op de schop.

De nieuwe Wajong

De nieuwe Wajong gaat gelden vanaf 1 januari 2010. Jongeren met een handicap kunnen zich vanaf 17-jarige leeftijd melden voor de nieuwe regeling. Er verandert nogal wat voor de nieuwe Wajongers. Jongeren worden niet vanaf 18 jaar definitief bestempeld als Wajonger, maar pas als ze 27 zijn. Er is een recht op ondersteuning bij het vinden van werk. Daarvoor wordt een participatieplan opgesteld waarin scholing en werkervaringsmogelijkheden kunnen zijn opgenomen. Dat alles om jongeren een zo groot mogelijke kans op werk te geven. Op hun 27ste moet duidelijk zijn wat hun verdien capaciteit is.

Dat lijkt een grote verandering, maar is het in feite niet. Het UWV heeft altijd als taak gehad om jongeren te begeleiden naar werk. Het grote knelpunt ligt in de overgang van opleiding naar werk en bij het aanbod van geschikt werk. Dat is er vaak niet. Je kunt die begeleiding nog eens extra benadrukken, maar daarmee ontstaan er niet méér banen. Met de nieuwe Wajong is wel de oriëntatie veranderd en wordt er naar gestreefd om jongeren niet vroegtijdig en onnodig in de Wajong-uitkering te vangen en daarmee te stigmatiseren, maar om ze meer aan het werk te krijgen.

Inkomen

Wat wel gaat veranderen is het inkomen van de jongeren. Daarin wordt een aantal stevige ingrepen gedaan. Alleen jongeren die volledig en duurzaam arbeidsongeschikt zijn krijgen net als nu een uitkering van 75 procent van het Wettelijk Minimumloon (WML). Voor hen verandert er feitelijk niets. De anderen kunnen een beroep doen op inkomensondersteuning. Voor hen is er sprake van een werkregeling. Weigeren van een aanbod betekent geen inkomensondersteuning. Jongeren die studeren krijgen nu nog een Wajong-uitkering én een studiebeurs. Straks krijgen ze een aanvulling op hun studiefinanciering. Nu kan een Wajonger nog 20 procent 'bijverdienen' zonder dat dit gevolgen heeft voor de hoogte van de uitkering. In de werkregeling geldt dat straks niet meer. Tot 27 jaar is het inkomen van de jongere die in de werkregeling valt minder dan het minimumloon. Na hun 27ste jaar kunnen jongeren in de werkregeling hun loon aangevuld krijgen tot het minimumloon. Zij die met een jobcoach aan de slag zijn, kunnen hun loon aangevuld krijgen tot maximaal 120 procent van het wettelijk minimumloon.

<

Jongeren en de wet WIJ

Op 1 oktober 2009 is de Wet investeren in jongeren (WIJ) van kracht geworden. Deze wet heeft grote gevolgen voor de positie van jongeren die van school komen en niet snel een baan vinden of werkloos worden. Zij kunnen niet meer 'vanzelfsprekend' aanspraak maken op een bijstandsuitkering als ze jonger zijn dan 27 jaar. Voortaan kunnen ze kiezen uit drie opties: werken, leren of leer-werken.

Voor wie is de WIJ?

De WIJ is bedoeld voor jongeren van 16 tot 27 jaar. Jongeren met onvoldoende eigen inkomen kunnen een werkleeraanbod aanvragen. De gemeente is verplicht dit aanbod te doen en houdt daarbij rekening met de wensen, mogelijkheden en beperkingen van de jongere. De jongere van 18-27 jaar die het werkleeraanbod aanvaardt, krijgt (ambtshalve) een inkomensvoorziening. Daar is wel een inkomens- en vermogenstoets op het gezinsinkomen aan voorafgegaan. De WIJ werkt dus anders dan de WWB. In de WWB wordt eerst het recht op uitkering vastgesteld en ontstaat daarna aanspraak op een re-integratievoorziening. In de WIJ is de inkomensvoorziening een afgeleid recht van het werkleeraanbod.

‘Arbeid en participatie verdienen aandacht opbouwwerk’

Opbouwwerkster Carla Wierenga over haar werk bij het Fries Samenwerkingsverband van Uitkeringsgerechtigden, en de relatie tussen arbeid en participatie, en opbouwwerk. “Mensen steun bieden in het verwezenlijken van hun ambitie draagt niet alleen bij aan de kansen van die bewoner, maar ook aan de sociale verbanden in een wijk.”

Het is niet voor het eerst dat een opbouwwerker actief wordt in de wereld van uitkeringsgerechtigden. Het FSU, en haar rechtsvoorganger het Fries WAO Beraad, heeft al sinds 1982 opbouwwerkers in dienst. De huidige coördinator, Nanne de Jong, hielp het vanaf het eerste begin mee opbouwen. Maar ook elders in het land zijn al decennia opbouwwerkers actief bij uitkeringsgerechtigdenorganisaties.

“Vanuit een uitkeringsgerechtigdenorganisatie heb je natuurlijk maar beperkte mogelijkheden. Dat is ook de reden dat we vanuit het FSU in ons jongerenproject een beroep doen op onder meer het jongerenwerk en het lokale (wijk)opbouwwerk. De samenwerking op dit terrein is niet vanzelfsprekend. Vanuit de wereld van uitkeringsgerechtigden wordt die samenwerking niet snel gezocht, maar het is spijtig dat ook vanuit het opbouwwerk die lijn nauwelijks wordt gelegd. Het opbouwwerk doet bijvoorbeeld ook niets met cliëntenraden. Toch ligt daar een belangrijke vraag om ondersteuning. Vanuit het FSU hebben we op het terrein van armoede en het terugdringen van niet-gebruik van inkomensregelingen al eerder de samenwerking opgepakt met het wijkopbouwwerk in Leeuwarden. Er liggen dus wel samenwerkingsmogelijkheden. Maar ook los daarvan is er alle aanleiding voor

het opbouwwerk om arbeid en participatie tot aandachtsterrein te kiezen.”

De aandacht voor werk en participatie is volgens Carla Wierenga niet voorbehouden aan het categoriale opbouwwerk. “Bij de brede welzijnsinstelling waar ik destijds in dienst was bestond het aandachtsterrein uit wonen, welzijn en werk. Maar werk is altijd een aparte wereld gebleven. En dat is raar, want werken hoort bij het leven en dus is dat voor het opbouwwerk ook een aandachtsterrein. Werk zie ik dan wel heel breed, niet alleen reguliere arbeid op de arbeidsmarkt. Bovendien heeft het een directe relatie met andere aspecten van het leven. Met meest voor de hand liggend zijn natuurlijk ontplooiingskansen en zelfstandigheid. Maar ik heb bijvoorbeeld ook een jongen begeleid die nadrukkelijk vroeg om zwaar lichamelijk werk omdat hij daarin zijn agressie kwijt kon. ‘Zet mij maar aan het geultjes graven’, zei hij letterlijk. Nu liep hij de hele dag opgefokt door de wijk met alle gevolgen van dien. Zo zie je dat mensen vaak een duidelijk beeld hebben van zichzelf. Je moet dus niet alleen kijken naar wat iemand kan, maar ook wat iemand wil en waarom. Is dat beeld irreëel dan kun je dat nog helpen bijsturen. Maar in alle gevallen kun je mensen steun bieden in het

verwezenlijken van hun ambitie. Die inzet draagt niet alleen bij aan de kansen van de individuele bewoner maar ook aan de sociale verbanden in de wijk.”

Wierenga stapte na jarenlang werkzaam te zijn geweest als opbouwwerker over naar de wereld van de re-integratie. “Aanvankelijk als consultant van de banenpool, daarna werkte ik bij re-integratiebedrijven, zowel gesubsidieerde als commerciële. Na 25 jaar ben ik als ‘zij-instromer’ weer het opbouwwerk ingerold. Nu is die stap inhoudelijk niet zo groot. Ook bij uitkeringsgerechtigdenorganisaties als het FSU gaat het heel veel over re-integratie en participatie. In het bijzonder natuurlijk van die mensen die niet zo gemakkelijk op de arbeidsmarkt terecht kunnen. Bij re-integratiebedrijven moest je altijd rekening houden met diverse belangen, niet alleen die van de opdrachtgever maar ook de commerciële belangen van het bedrijf. Het belang van cliënten staat dan niet altijd voorop. Bij het FSU kan ik ongenueanceerd kiezen voor één categorie: de cliënten. Natuurlijk niet op een slaafse en kritiekloze wijze, maar je kiest voor hun perspectief.”

<

Monika Jaeckel een leven in het teken van

Op de begrafenis van Monika Jaeckel, 11 november 2009, waren vrouwen van de Nederlandse en Duitse moedercentra nadrukkelijk aanwezig. Zij bewezen de laatste eer aan een vrouw die van grote betekenis is geweest voor de moedercentrumbeweging.

Hoewel ze zelf geen kinderen had, was het Monika Jaeckel die ruim dertig jaar geleden het moedercentrumconcept ontwikkelde. Uit haar wetenschappelijk onderzoek naar het geringe gebruik van opvoedingsondersteuning in (West) Duitsland bleek dat vrouwen niet direct behoefte hadden aan professionele hulp. Wel wilden ze meer zijn dan 'de moeder van', zich kunnen ontwikkelen en waar mogelijk geld verdienen, dat alles op een manier die past in het familie-ritme en zonder hun kinderen te hoeven 'wegstoppen'. Vanuit dit onderzoek ontwikkelde Monika de volgende vier, feitelijk zo eenvoudige conceptpunten:

- Openbare huiskamer; vrije toegang en ruimte voor iedereen;
- Zelfhulp en zelfmanagement; expertise van het dagelijks leven staat centraal;
- Kinderen worden erbij betrokken (maar moeders staan centraal);
- Werk wordt gewaardeerd en gehonoreerd.

Met haar onderzoeksrapport overtuigde Monika het ministerie ervan dat er geld beschikbaar moest komen om haar idee te testen. Dat was niet eenvoudig, want men kon zich niet voorstellen dat een groep vrouwen, zonder begeleiding van een vakkracht, zoiets zou kunnen. Uiteindelijk gingen drie pilot centra van start. Monika begeleidde de vrouwen van die centra om hun ervaringen in eigen woorden op te schrijven. Deze verhalen werden gebundeld en als goedkope pocket gepubliceerd. Hier hadden jonge ouders op zitten wachten;

het boekje werd een bestseller! In Duitsland, maar ook in Oostenrijk, Zwitserland en het Duitssprekende noorden van Italië herkennen vrouwen zich in het boek en sloegen de handen ineen. De reactie was overal hetzelfde: 'dit is precies wat ik nodig heb', maar ook 'dat kunnen wij ook!'

De pilot ontwikkelde zich van een topdown georganiseerd project tot een beweging van onderop. Er kwam geen coördinatie of programma aan te pas. Het was het werk van een heleboel verschillende vrouwen die zich allemaal herkenden in de conceptpunten en er hun levenswerk van maakten om zo'n levendige ruimte in de eigen omgeving neer te zetten.

Succesfactoren

Vrouwen zetten daarbij hun eigen belangen en interesses voorop, terwijl zorgverantwoordelijkheden worden gedeeld als groep. Het moedercentrumconcept appelleert daarmee aan een fundamentele behoefte van een zorgzame samenleving. De centra vullen het steeds groter wordende gat tussen gezin en maatschappij, er is ruimte voor wat je 'maatschappelijk moederen' zou kunnen noemen. Daarmee zijn de centra een hedendaags alternatief voor allerlei taken die in traditionele maatschappijen door moeders worden gedaan. Alleen zijn deze in de centra georganiseerd op een manier die werkt in de maatschappij van nu. Zo is er zichtbaarheid en erkenning voor zorgtaken die vroeger weggestopt waren in het privé-domein. En dat spreekt aan. Veel beter dan andere initiatieven van de tweede

feministische golf blijken de moedercentra ook na decennia nog nieuwe generaties te boeien. Ook in niet westerse landen herkennen vrouwen zich in het concept. Roma vrouwen in Albanië, vluchtelingen in Nepal, krottenwijkbewoners in Kenya of tienermoeders in Argentinië, allemaal zien ze in het moedercentra een oplossing voor hun situatie. Anders dan de meeste succesvolle zelfhulpinitiatieven hebben moedercentra geen protestkarakter, maar sluiten ze aan bij iets wat iedereen aan het hart gaat: het collectief organiseren van dagelijkse (zorg) taken.

Succesfactoren van het moedercentrumconcept zijn het integrale en huislijke karakter, het ruime aanbod en de ontplooiingskansen die geboden worden. Het moedercentrumconcept is een resource based approach met als motto dat iedereen wel ergens goed in is, en waarin iedereen wordt aangemoedigd met datgene waarin zij goed zijn, bij te dragen aan het centrum.

Archetype

De organisatievorm, ooit voor Duitse huisvrouwen bedacht, blijkt overal te passen en een antwoord te zijn op zeer verschillende vragen. De zelfhulp, het uitwisselen van ervaringen in 'openbare huiskamers', weer onder de mensen zijn, je eigen competenties in kunnen zetten; het spreekt vrouwen in de meest uiteenlopende culturen en situaties aan. En niet alleen vrouwen, ook mannen zijn in veel centra in beperkte mate actief.

Om de ervaringen van de 'spontane' groei naar verschillende culturen en settings vast te houden, is het internationale netwerk **mine** opgericht. Monika was de eerste voorzitter en ze was tot haar dood erg actief in dit netwerk. Hoewel er nooit enige vaste steun of subsidie was, heeft dit onafhankelijke netwerk een aantal indrukwekkende projecten en campagnes gevoerd. Volgens het principe 'denk globaal en handel lokaal' zijn vrouwen zeer lokaal actief en weten zich tegelijkertijd wereldwijd verbonden met andere moedercentrumactivisten.

maatschappelijk moederen

Nederland

De autonome verspreiding door mond op mond reclame heeft natuurlijk zijn beperkingen. In veel landen begon het met mensen die op internationale conferenties in contact kwamen met Monika en de moedercentra. In Nederland waren het welzijnswerkers die hoorden van het succes ervan. Anita Schwaab was één van de pioniers die het gedachtegoed toegankelijk heeft gemaakt. Later is ze op basis van dezelfde beginselen de vadercentra begonnen.

Omdat de moedercentra in Nederland op een andere manier zijn ontstaan, had dat gevolgen voor de manier waarop ze functioneren. Vrijwel altijd is een welzijnsinstelling of gemeente van het begin af betrokken. Dat heeft zijn voordelen, nergens is zoveel geld beschikbaar voor moedercentra als in Nederland. In andere landen kunnen slechts enkele van de grootste centra na verloop van vele jaren een betaalde coördinator aanstellen. Maar in die sterke begeleiding zit hem ook het gevaar. Een zekere gemakzucht of gedrag als klant, afhankelijkheid van beroepskrachten, of zelfs onteigening, liggen op de loer.

Zo verbaasde Monika zich over het onderscheid tussen medewerkers, deelneemster en vrijwilligsters dat bij sommige Nederlandse moedercentra leek te bestaan. Ook had ze er moeite mee dat het conceptpunt van de 'open ruimte' in de Nederlandse situatie vervangen is door 'open aanbod'. Standaard vroeg ze wie de sleutel van het centrum had. Hoe meer sleutels in omloop

hoe beter, maar als een professionele coördinator de openingstijden bepaalde, maakte ze zich zorgen over de onafhankelijkheid en vitaliteit van het centrum. Het is een klein verschil, maar het maakt de Nederlandse variant minder robuust als de begeleiding van professionals in een bezuinigingsronde wegvalt.

Slachtoffer eigen succes

Moedercentra in Nederland hebben nooit moeite gehad om zogenaamde 'doelgroepen van beleid' te bereiken, ze worden immers door deze vrouwen opgezet en draaiende gehouden. Je zou verwachten dat de centra en hun netwerken veel steun krijgen, maar dat is niet zo. De steun neemt juist zienderogen af. Het lijkt wel of altijd nieuwe projecten bedacht moeten worden en dat ideeën die zich bewezen hebben, niet gesteund mogen worden. Op papier is er veel steun voor het versterken van initiatieven van onderop, in de praktijk blijkt dat moeizaam. Als gemeenten participatie willen stimuleren, impliceert dat het faciliteren van vrouwen die zich als groep organiseren, zoals dat in moedercentra gebeurt. Dat is lastig, want het vergt terughoudendheid van professionals, leiden door volgen, en andere prioriteiten in geldstromen.

Er is nog een paradox. Ondanks het grote succes van moedercentra in de praktijk, hoor je er weinig over. Media-aandacht heeft de neiging richting problemen te gaan. Moedercentra zijn geen problemen, ze voorkomen ze. Op een onspectaculair dagelijkse

manier. Daardoor blijft het enorme potentieel van de moedercentra om een brede sociale beweging te vormen en productieve, positieve verandering teweeg te brengen, onvoldoende benut. Dat is vreselijk jammer. De beweging heeft een grote potentie voor het stimuleren van sociale cohesie en het activeren van vrouwen. Het is een aanmoedigende setting om competenties in te zetten, een cruciaal opstapje tussen gebrek aan zelfvertrouwen en benutting van de eigen mogelijkheden.

Monika heeft niet meer de kans gehad dat potentieel verder te helpen ontsluiten. Ze is gestorven aan kanker in haar baarmoeder die eind 2008 werd ontdekt. Ondanks een succesvolle operatie bleek rond haar zestigste verjaardag, in mei 2009, dat er uitzaaiingen waren in longen en lymfe. Sinds die tijd hebben vele vriendinnen met grote toewijding voor haar gezorgd. Zo had ze zelf de zorgzaamheid om zich heen die ze altijd zo heeft gepropageerd. Juist de laatste week stond een vrouw uit een moedercentrum in Munchen haar bij. Zo kon ze rustig thuis in een liefdevolle omgeving sterven, en waren de moedercentra tot het eind een deel van haar leven.

Meer info: www.MonikaJaeckel.com.
'Movements' 'Mother Center Movement'
<

SCP-rapport over de buurt

Heeft de etnische samenstelling van buurten invloed op het onderling contact tussen en de wederzijdse beeldvorming van allochtone en autochtone Nederlanders? In een recente studie, uitgevoerd op verzoek van het ministerie voor Wonen, Wijken en Integratie, trachten onderzoekers van het Sociaal en Cultureel Planbureau een antwoord te geven op deze complexe vraag. Meer menging vergroot inderdaad de kans op onderling contact, zo blijkt. Individuele kenmerken als opleiding, taal en werk zijn echter belangrijke medebepalende factoren.

Maakt de buurt verschil? De relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt, interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming; Uitgever "Sociaal en Cultureel Planbureau, maart 2010.

Te downloaden via: www.scp.nl/Publicaties

Opbouwwerk en vakmanschap

SONOR (de Stichting Onderneming Opbouwwerk Rotterdam, opgericht in 1996) is een grote instelling met ongeveer vijftig opbouwwerkers. Zeven van hen zitten al 25 jaar of langer in het vak. Ter gelegenheid van hun jubileum is een boek gepubliceerd (gelardeerd met foto's) dat een staalkaart is van hun professionele ervaringen. Tijdens de presentatie van het boek zei Hans van Ewijk, lector Sociaal beleid aan de Hogeschool Utrecht: "Opbouwwerkers zijn zeer bekwame sociale managers. Ze pakken ingewikkelde problemen vakkundig aan en realiseren grote plannen. En dat voor weinig geld."

(On)zichtbaar Vakwerk: 25 jaar passie en succesvolle strategieën van het opbouwwerk; SONOR, april 2010. Auteur: Annemarie Sour; fotografie: Joop Reijngoud. Het boek is bij SONOR te bestellen voor €10 (exclusief verzendkosten). Zie: www.sonor.nl

Gevecht om de publieke ruimte

De publieke ruimte staat onder druk. Verschillende partijen met – soms conflicterende belangen en uiteenlopende verwachtingen – claimen het gebruik ervan. Regulering is onvermijdelijk maar kan ook contraproductief werken. Hoeveel ruimte is er nog voor ongedwongenheid en ontmoeting? In dit nieuwe Jaarboek van het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken analyseren criminologen, sociologen en politicologen de spanning tussen regulering en spontaniteit op allerlei openbare plekken. Ook worden oplossingsrichtingen gesuggereerd.

Omstreden ruimte. Over de organisatie van spontaniteit en veiligheid; Hans Boutellier, Nanne Boonstra en Marcel Ham (red.). ISBN 978 90 5515 452 4. Prijs €22,50 exclusief verzendkosten. Te bestellen op: www.tss-jaarboeken.nl

Trends in veiligheid

In zijn jaarlijkse trendrapportage trekt het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid de stevige conclusie dat de roep om hard optreden tegen criminaliteit zo langzamerhand contraproductief werkt. Er is te weinig oog voor negatieve neveneffecten, preventieve aanpakken verdwijnen uit het blikveld. "Met repressie kan je een ferme vuist maken, maar de problemen worden er niet mee opgelost", aldus Ida Haisma, directeur van het CCV. "Per saldo kan veiligheid alleen bereikt worden door een goed evenwicht tussen repressie en preventie." In de publicatie worden kansrijke interventies en maatregelen tegen het licht gehouden.

Trendsignalement 2010. Over huftherhutten, hofjesverboden, hulpsheriffs en 97 andere ontwikkelingen in maatschappelijke veiligheid; Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, Utrecht, maart 2010. De publicatie is gratis te bestellen en te downloaden. Zie: <http://www.hetccv.nl/publicaties/webwinkel>

Krimpplatteland

Vergrijzing, bevolkingsafname en daling van het aantal jongeren kunnen leiden tot een sociale en economische erosie van het platteland. Dit stelt de Raad voor het Landelijk Gebied. Nadelige gevolgen kunnen zijn: het versneld verdwijnen van voorzieningen als scholen, de waardedaling van onroerend goed, een verminderde vraag naar bedrijfslocaties en een stijging van de werkloosheid. Er zijn ook kansen: lagere druk op de groene ruimte en op het milieu. Een fundamentele herziening van het plattelandbeleid is geboden. Bij het bevorderen van een vitale plattelandseconomie dient de inbreng van burgers medebepalend te zijn. Zij kunnen zich ontwikkelen tot 'mede-vormgevers van het landelijk gebied'.

Kansen voor een krimpplatteland. Advies over de gevolgen van bevolkingsdaling voor het platteland; Publicatie van de Raad voor het Landelijk Gebied, december 2009. Te downloaden via: www.rlg.nl/adviezen/097/097.html

Burgerinitiatieven

Burgerschap is meer en meer een zaak van burgers zelf. In plaats van een abstract begrip en een moreel appel wordt het langzamerhand levende maatschappelijke realiteit. Burgers beantwoorden de roep om eigen verantwoordelijkheid door – soms aarzelend, soms vastberaden - het voortouw te nemen. Het organiserend vermogen in de samenleving wint ontegenzeggelijk aan kracht en kwaliteit.

Het burgerinitiatief is bezig aan een opmerkelijke opmars. Sinds enige tijd is er het formele burgerinitiatief: het recht van burgers om maatschappelijke onderwerpen politiek te agenderen. Van dit recht wordt in steeds ruimere mate gebruik gemaakt. Maar er bestaan nog vele andere soorten initiatieven van burgers, gestructureerd en op lossere basis – veelal op lokaal niveau. Er is een grote variëteit in thema's en maatschappelijke sferen waarop men zich richt – van ruimtelijke ordening en buurtlevens tot vrijetijdsbesteding en – pakweg - zorgarrangementen. Soms wordt overheidssubsidie ervaren als nuttig, soms is er de wens om (financiële) onafhankelijkheid te bewaren. Het komt zelfs al voor dat de overheid bestuurlijke taken overdraagt aan burgers.

In de zelfopvatting van de overheid is onmiskenbaar een kentering gaande. 'Interactieve beleidsvorming' en 'coproductie van beleid' zijn veelgebruikte mantra's. Enige reserve is op zijn plaats, maar cynisme is ongepast. Politici en ambtenaren spreken steeds vaker de ambitie uit om burgers op betekenisvolle wijze bij de vorming en uitvoering van het beleid te betrekken. Er lopen interessante experimenten, en er wordt belangwekkende expertise opgedaan.

Sociale professionals vervullen steeds nadrukkelijker een stimulerende rol bij het aanjagen en vormgeven van burgerinitiatieven. Tegelijkertijd voelen zij, en de instellingen waarin zij werkzaam zijn, zich onwennig bij de uitoefening van deze nieuwe taak. Wat wordt van hen verwacht: een terughoudende en meebewegende of juist een sturende en proactieve opstelling? Waar ligt hun loyaliteit: bij de bewoners of ook bij andere actoren? Wat voor vakmanschap is benodigd: faciliterende en verbindende vaardigheden of juist ook regisserende en analytische kwaliteiten?

In dit themagedeelte van MO/Samenlevingsopbouw draait het om burgerinitiatieven. Welke nieuwe ontwikkelingen tekenen zich af? Wat zijn de kansen en bedreigingen? Wat voor soort impulsen zijn geboden? Op de keper beschouwd is dit thema ook een zoektocht naar nieuwe vormen van professionaliteit. Het wordt almaar duidelijker dat burgerschap en participatie enerzijds en overheidstimulering en professionele ondersteuning anderzijds niet tegenover elkaar staan. Sterker nog: ze kunnen elkaar versterken. Kernvraag is: hoe kunnen we het beste van deze - tot nu toe voornamelijk gescheiden - werelden met elkaar verbinden? <

Geen brug te ver: actieve burgers in

Burgerparticipatie is geen sterk punt in de 'krachtwijken'. Terwijl juist dáár de huizenhoge problemen om samenwerking schreeuwen met politie en andere professionals. Hoe krijg je bewoners van achterstandswijken actief? Energie steken in meer onderling contact heeft weinig zin, concluderen Nelleke Toenders en Bas van Stokkom in hun boek 'De sociale cohesie voorbij'. Wat wél werkt, is buurtidentificatie en stimulerende steun van instituties. Een gesprek over bridging vs bonding en burgerschap. Maar ook: wat is de rol van het opbouwwerk?

Meteen maar de vraag die de titel van het boek onmiddellijk oproept: hoezo is sociale cohesie 'passé'? Wat is er mis met het versterken van de samenhang in een buurt? Bas van Stokkom, socioloog en onderzoeker: "Sociale cohesie is en blijft natuurlijk van belang in deze geïndividualiseerde samenleving, dat vooropgesteld. Dus wij zijn er ook absoluut niet tegen. Maar zoals het begrip gebruikt wordt in stedelijk beleid, vaak in verband met de 'krachtwijken' en het optuigen ervan, dat is niet zinvol. Sociale cohesie geeft al gauw de associatie met het draperen van een warme deken over zo'n wijk. Dat heeft iets van nostalgie, het terugverlangen naar een knusse dorpsgemeenschap. Maar zo'n warme deken is er allang niet meer, en die schijn moet je ook niet willen wekken."

Bovendien is sociale cohesie een heel *onhandig* begrip, stelt Van Stokkom: "Het betekent alles en niks, iedereen kan ermee jongleren en erin leggen wat hij zelf goed acht. Dat leidt alleen maar tot onduidelijkheid, werkbaar is het niet. Dat geldt ook in de wetenschap. Er zitten talloze aspecten onder, en elke wetenschapper doet er weer iets anders mee. De een meet via sociale cohesie

het vertrouwen, de ander identiteit, een derde vooral het onderlinge contact, de vierde leest er de sociale controle aan af, en een vijfde de mate van burgerschap. Enzovoort. Ga er maar aan staan."

Zoeken naar bindmiddel

Niet adequaat, uit de tijd, verkeerde suggesties wekkend... Waardoor heeft het begrip sociale cohesie dan toch nog zoveel aantrekkingskracht op beleidsmakers en politici? Nelleke Toenders, adviseur veiligheid en leefbaarheid: "Ik kan me voorstellen dat wethouders en raadsleden het graag in de mond nemen omdat het eensgezindheid suggereert, verwachtingen wekt van 'allemaal samen'. Want er is nu eenmaal weinig samenhang in veel achterstandswijken. Uit angst voor voortgaande fragmentatie is er de neiging om daar heel hard aan sociale cohesie te werken, vermoed ik." Die angst is wijdverbreid, merkte Bas van Stokkom toen hij laatst in het bijzijn van minister Hirsch Ballin een verhaal moest houden. De aanleiding: justitie wil via een breed project de sociale cohesie bevorderen. "Kun je nagaan: het zijn *juristen* die zich daartoe geroepen voelen! Blijkbaar bespeuren zij een tekort aan

samenhang in de samenleving en zijn ze naarstig op zoek naar bindmiddelen. Het recht kan hier kennelijk niet meer in voorzien, dus slaat justitie haar vleugels uit om de solidariteit te bevorderen... Hirsch Ballin was zwaar teleurgesteld door mijn verhaal, waarin ik het sociale-cohesiedenken juist afkraakte. Van sociologen had hij verwacht dat zij juist sterk vóór zouden zijn."

Het klinkt toch ook wel logisch? Je hebt een probleem: verbrokkeling, en dat los je op met het tegenovergestelde: meer samenhang. Jazeker, beamen beide auteurs. "Het zijn ook allemaal 'bindende' begrippen die beleidsmakers gebruiken: lijmen, cohesie, samenvoegen, sociaal cement aanbrengen... Hun bedoeling is dat er tussen de diverse bevolkingsgroepen meer samenhang ontstaat. Maar dat blijkt – in termen van Putnam – met *bonding* niet te werken, want dan blijven mensen juist binnen de eigen groep. Als je verdere etnische concentratie wil tegengaan, zul je aan *bridging* moeten werken. Dat wordt ook van links tot rechts onderschreven. Desondanks blijven bestuurders en politici maar zeggen dat contactleggen van groot belang is, dat we ontmoetingsruimten moeten creëren om dat te stimuleren." Op zich is er niets tegen ontmoetingen, benadrukt Nelleke Toenders, "maar het moet niet om het ontmoeten zijn. En dat is nu vaak wel het geval. Als je mensen bij elkaar brengt om ze vooruit te helpen, vind ik dat iets heel anders. Het gaat er niet om hoevél contacten je creëert, maar dat je contacten *kleur* geeft. Ze moeten in het teken staan van actiever burgerschap, sociale stijging en fatsoenlijke omgangsvormen."

Een taboe op sturen

Mondig en verantwoordelijk burgerschap. Welwillend en respectvol omgaan

achterstandswijken

Nelleke Toenders en Bas van Stokkom

'Buurtburgerschap creëer je alleen met sterke ondersteuning professional'

met elkaar. Zelfcontrole en maatschappelijk vooruit willen komen. Dat zijn de drie waarden waar het volgens Toenders en Van Stokkom bij *bridging* om draait. Via overbruggende sociale contacten – binnen scholen, bedrijven, winkels en buurtorganisaties, tijdens vrijwilligerswerk en in overleg met professionals – kunnen kansarme bewoners zich die 'stille culturele codes' eigen maken. Dat gebeurt echter nog heel weinig, ziet Van Stokkom. "Ook bij het SCP, dat altijd op die interculturele ontmoetingen zit te hameren. Uit vrees normatief voorin genomen te zijn, verzuimt men aan te geven om welke *kwaliteit* van ontmoeting het moet gaan. Je kunt jongeren bij elkaar zetten rond muziek of sport, of een kermis, maar dat doet op zich nog niks. Het gaat erom hun perspectief te verbreden, zodat ze vélder komen." De vraag dringt zich op waarom *bridging* – als effectiever alternatief voor *bonding* – zo moeilijk van de grond komt. Is er meer professionaliteit nodig? Ontbreekt het aan doorzettingsmacht? Volgens Toenders staan veel professionals voor een dilemma. Het is soms nodig om éérst etnisch gebonden en doelgroepgerichte activiteiten te organiseren, voordat de stap naar maatschappelijke participatie mogelijk is. "Dat geldt bijvoorbeeld voor allochtone vrouwen, die eerst gesterkt moeten worden in hun identiteit en eigenwaarde. Maar daardoor verzandt het vaak wel in van die gescheiden clubjes en verdwijnt de focus uit zicht. Zo van: 'We moeten blij zijn dat we ze gezellig bij elkaar hebben'. De energie van professionals is al gauw gericht op de organisatorische rompslomp, in plaats van op de vraag: 'Waaróm hebben we nu precies die groep bij elkaar? Ook heerst er een taboe dat je niet teveel mag sturen, dat er méér uit de mensen zelf moet komen. Dat is ook zo, maar die eigen kracht kun je wel degelijk beïnvloeden." Het grootste probleem is dat interculturele ontmoetingen niet *arden*, zich niet institutionaliseren, vult Van Stokkom

aan. "Men kan er blijkbaar geen vervolg aan geven. Vandaar dat wij in ons boek sterk pleiten voor een institutioneel perspectief. Alleen met krachtige steun en stimulansen van professionals voorzie je bewoners van het nodige culturele kapitaal en krijgen burgerinitiatieven een kans."

Omslag in denken en doen

Het opbouw- en welzijnswerk is in de jaren negentig zo ongeveer weggesaneerd, schrijven de auteurs in hun boek. Is juist niet dáármee het benodigde professionele institutionele kader weggevalen? "Nou, een deel is teruggekomen in de vorm van frontlijnwerk, de opbouwwerker loopt niet meer voorop", constateert Bas van Stokkom. "Het is ook veel meer de veiligheidskwestie die de toon zet, er is meer nadruk op repressie. Dat is in het verleden ook een fout geweest van het opbouw- en welzijnswerk, dat ze zich helemaal afgesloten hebben van de handhavende kant, dingen gewoon lieten gebeuren. Nu zie je vaak weer het omgekeerde: de roep om een harde aanpak. Overigens is dat hardere frontlijnwerk soms ook nodig, zoals in Rotterdam." Nelleke Toenders: "Waar al heel lang dingen hebben kunnen gebeuren, moet eerst flink aangepakt worden op veiligheidsgebied om opbouwend vélder te kunnen."

Opbouwwerkers zouden een *shift* moeten maken in denken en doen – qua professionaliteit, institutionele verankering én inhoudelijk, is beider boodschap. Maar zitten ook de 'klassieke' opbouwwerkers niet te zeer in het sociale cohesie denken gevangen om die omslag te kunnen maken? "Gevangen is wat zwaar uitgedrukt, maar het is wel een basisinstuïtie", meent Van Stokkom. "Professionals die wij interviewden, konden maar weinig met onze bevinding dat contacten er niet toe doen. Het is volgens hen juist wél belangrijk dat burens bij elkaar binnenlopen en overleggen. Trouwens, ook wijkagenten denken dat die contacten goed zijn, voor de sociale controle. Maar

wij zeggen: dat staat helemaal los van goed burgerschap. Het kan zelfs averechtse gevolgen hebben: dat burens elkaar aanpraten dat de angst de pan uitrijst in de wijk, dat de gemeente niet deugt, dat je alleen echt wijzer wordt van illegale straathandel, enzovoort." Overigens ziet de socioloog genoemde omslag in het opbouwwerk er nog wel komen, 'maar niet vanzelf'.

Vliegende brigade?

Alleen met een sterke ondersteuning door professionals creëer je echte buurtsamenhang, luidt de boodschap in *De sociale cohesie voorbij*. Al spreekt Van Stokkom zelf liever van het bevorderen van 'buurtburgerschap': "Dat mensen oog krijgen voor de publieke zaak, voor problemen die voor de héle buurt spelen. Professionals kunnen daarin een grote rol spelen." Daarvoor moeten zij echter eerst allerlei elementaire zaken op orde brengen, benadrukt hij. "Om die negatieve spiraal, dat wantrouwen, het ongelof dat de wijk toekomst heeft, om die omslag te bewerken heb je in eerste instantie professionals nodig die mensen aanspreken." Een voorwaarde is wel dat ze bekend zijn en zélf ook aanspreekbaar voor de bewoners, vult Toenders aan. "Dus dat ze structureel aanwezig zijn. Niet zo'n vliegende brigade die ineens de wijk binnenstormt en even later weer wegfladdert, want dan keren bewoners zich juist af."

Volgens haar is het de omgekeerde wereld: burgers mogen nu meedoen met de instituties, in plaats van dat de instituties juist de burgers ondersteunen in wat ze nodig hebben in hun buurt. Geen goede manier om het participerend burgerschap in achterstandswijken te versterken, menen Van Stokkom en Toenders. Zij staan een vast buurtoverleg voor – zoals sinds 1993 in Chicago bestaat – waar duurzaam aan een wijkagenda gewerkt wordt. Waar burgers bijvoorbeeld samen met de politie prioriteiten stellen: wat wordt met voorrang aangepakt in de wijk? "Bij zo'n structureel overleg is iedereen welkom. Uiteraard krijg je dan de teleurgestelde wijkbewoners langs die vol onvrede zitten. Die komen een paar keer hun gal spuien, maar zijn niet te porren voor een constructieve aanpak. Maar zo'n overleg trekt ook mensen aan met een andere visie:

die geloven in de buurt, zich actief voor verbetering inzetten, problemen willen oplossen. En die mensen ga je als professionals ondersteunen."

Ofwel: richt de aandacht op een kleine groep actieve buurtbewoners. Deze aanbeveling blijkt, voorgelegd aan opbouwwerkers, een *eye-opener* voor hen te zijn... Nelleke Toenders: "Op zich gaat het om grote open bijeenkomsten waar iedereen uitgenodigd wordt om z'n zegje te doen. Maar men is niet verplicht om elke maand mee te doen in dat vergadercircuit. Dan blijven veel mensen weg. Terwijl ze best bereid zijn om geregeld te komen vertellen hoe ze de wijk beleven, te horen wat die professionals en actieve bewoners nu gedaan hebben en hoe ze vorderen – zeker als het om een vaste groep professionals gaat. Dan zul je zien dat zo'n groep gaat groeien."

Onpartijdige professional

In dit model hebben professionals de eindverantwoordelijkheid, en brengen burgers hun ervaringsdeskundigheid en ideeën in om gezamenlijk de problemen op te lossen. Maar naast deze geregleerde burgerparticipatie moet er ook ruimte zijn voor meer informele werkwijzen, vindt Toenders: "Ga als opbouwwerker eens bij een groepje bewoners staan en praat over wat er leeft in de buurt, haal daar de dingen uit die belangrijk zijn, neem dat mee en koppel het terug. Nostalgie? Nee hoor, maar het wordt nu allemaal zo ingewikkeld gemaakt, alles moet in vergaderingen en overlegsituaties... Ik kom zoveel opbouwwerkers tegen die niet de straat op willen, of durven."

Kennelijk is er iets van de vanzelfsprekende professionaliteit verdwenen, dat je gewoon met mensen in gesprek gaat en zelf aanspreekbaar bent? Van Stokkom: "Als professional moet je je niet teveel door de vraag laten sturen, maar je ook niet als een bureaucratische beampte gedragen. Een opbouwwerker behoort een onafhankelijke publieke professional te zijn die vooral op straat te vinden is

en vooral ook zijn eigen beroepsgroep trouw blijft." Maar dat is wel moeilijk voor hen, werpt Toenders tegen. "Als je ziet hoe opbouwwerkers gefinancierd worden, op producten afgerekend... Steeds vaker worden ze betaald door de woningbouwvereniging, moeten gewoon dat doen wat de corporaties willen. Een zelfstandige positie is al helemaal niet meer im Frage." Maar ook de beroepsgroep zelf heeft bijgedragen aan dat 'onteigeningsproces', benadrukt Van Stokkom. "Ze hebben de problemen rond veiligheid en leefbaarheid onderschat, het belang miskend van orde en rust in de wijk. In die zogenaamde prachtwijken is een enorme inhaalslag nodig, vooral om continuïteit in het alledaagse leven te krijgen. Zorgen dat kinderen naar school gaan, verloedering op straat tegengaan, voorzieningen proberen open te houden – en te behouden. Daar ligt een gigantische taak."

Opbouwwerkers hebben te weinig een onpartijdige publieke rol op zich genomen, vindt ook Toenders. "Wat ik vaak heb horen zeggen: 'Als ik samenwerk met de politie, verlies ik het vertrouwen van de bewoners'. Of van jongeren. Hierdoor gaan ze teveel mee in hun belang. Zie je bijvoorbeeld gestolen spullen in een huis, dan moet je daarover een stevig gesprek durven beginnen."

Moeite met de grens

Hebben opbouwwerkers eigenlijk nooit echt een professioneel ethos ontwikkeld? Bas van Stokkom: "In de beroepsgroep is lang gedacht dat het slecht is om mensen iets op te dringen. Terwijl het publieke ambt nu juist vereist dat jij mensen overtuigt van de waarde van burgerschap, van gezond leven, van vooruitkijken en vooruitkomen. Daar moet je niet van afwijken maar juist, tegen de stroom in, in achterstandswijken uitdragen." Nelleke Toenders: "Ik denk dat veel opbouwwerkers het ook wel als hun taak zien om mensen te ondersteunen richting werk, scholing, kinderopvang, enzovoort. Maar ze hebben moeite met

de grens trekken: tot hier ga ik met u mee, en niet verder. Er is onzekerheid: wat zijn onze algemene normen? Men is er niet van overtuigd dat men een eigen beroepsethos heeft. Er is weinig behoefte om je als opbouwwerker te laten gelden, normen voor te staan die door de beroepsgroep onderschreven worden." Zouden opbouwwerkers niet beter ondersteund moeten worden door de welzijnsinstellingen? Vereisen de van hen verwachte taken en taakopvatting niet ook dat ze daarvoor de ruimte, de vrijheid en het vertrouwen krijgen? "Ja, het besef moet doordringen dat de huidige manier van werken strijdig is met wat

'Het ontbreekt welzijnsinstellingen aan visie en leiderschap'

Het boek en de auteurs

Aan de basis van *De sociale cohesie voorbij. Actieve burgers in achterstandswijken* ligt een onderzoek in opdracht van de Politieacademie. De centrale vraag waarop Bas van Stokkom en Nelleke Toenders een antwoord moesten vinden was: hoe is de samenwerking tussen politie en bewoners in probleemwijken te bevorderen? Het onderzoek bestond uit twee delen. Een literatuurstudie over bewonersparticipatie in achterstandsbuurtten en de rol van de politie en andere professionals daarin. En een aanvullend kwalitatief onderzoek: interviews en gesprekken met bewoners en professionals over hun concrete ervaringen en meningen.

Bas van Stokkom is socioloog en onderzoeker aan het Centrum voor Ethiek van de Radboud Universiteit te Nijmegen en de afdeling Bestuurskunde van de Vrije Universiteit te Amsterdam. *Nelleke Toenders* is coach en adviseur op het gebied van veiligheid en leefbaarheid bij het bureau House of Balance in Utrecht en werkt met multidisciplinaire teams aan buurtontwikkeling. Het boek is bedoeld voor alle partijen die verantwoordelijk zijn voor het reilen en zeilen in de publieke ruimte, zowel lokaal als centraal. Managers, professionals, en zeker ook politici.

Pallas Publications – Amsterdam
University Press, 2010;
ISBN 978 90 8555 018 1

opbouwwerkers behóren te doen. De welzijnsorganisatie koopt nu voor het opbouwwerk uren in bij de gemeente. Die wil vooraf horen wat ze willen gaan doen in die wijk. Dat staat dus haaks op wat wij voorstaan: werken vanuit wat er in de wijk gaande is."

"Bij welzijnsinstellingen ontbreekt het aan visie en leiderschap", stelt Nelleke Toenders onomwonden. "Op bestuurlijk strategisch niveau zijn er nauwelijks

Aanbevelingen in het kort

- *Ontwikkel 'buurttrots'*. Activisme wordt bevorderd door binding met de buurt en een gedeelde perceptie van de kwaliteit ervan. Appelleer daarom met regelmaat aan een aantrekkelijke toekomstige *imagined community* en wérk hier ook aan.
- *Maak buurtinstituten sterker*. De overdracht van normen verloopt soepeler in institutioneel verband. Bewoners, vrijwilligers in het bijzonder, krijgen er rugdekking en afspraken over normen kunnen er kracht worden bijgezet.
- *Selecteer daadkrachtige professionals*. Zij kunnen burgers stimuleren om zelf bij te dragen aan een leefbare buurt, maar hebben wel een mandaat nodig: hun organisaties verplichten zich tot samenwerking en het nakomen van afspraken.
- *Voer een vaste overlegstructuur met bewoners in*. Een kleine groep actieve bewoners geeft hier aan welke problemen een aanpak verdienen, dragen waar mogelijk zelf bij én fungeren als 'brug' voor minder bereikbare buurtgenoten.
- *Richt je op een kleine groep van activisten*. Ondersteun de inzet van bewoners die ongeacht de 'sociale cohesie' van de wijk willen participeren. Succesvolle coproductie valt of staat met het rekruteren van deze inspirerende doeners.

mensen met een duidelijke kijk op het geheel, behalve dan beheersmatig. Alleen dat al werkt tegen. Vervolgens is er het middenkader, dat de leefwereld van professionals en bewoners zou moeten vertalen naar de systeemwereld. Maar dat kunnen ze helemaal niet. Ze worden immers alleen maar op beheersmatige dingen aangesproken, niet vanuit een echte visie. Dus daar zit een bottleneck."

Wat er moet gebeuren om dat te veranderen? "De ministers gaan honderd dagen de buurt in. Ik zou zeggen: waarom gaat het welzijnswerk niet de buurt in en legt het oor daar te luisteren? Het is toch van de zotte dat ministers dat moeten doen? Het is een taak voor het welzijn, maar ook voor de politie: vertolken wat ze tegenkomen in buurten en wat er anders moet. En: ervoor zorgen dat dit op strategisch niveau ook bekend is, geïllustreerd met beeldende verhalen. Er moet een visie op tafel komen: wat zien we en wat betekent dat voor onze organisatie?"

Aantrekkelijk toekomstbeeld

Nog even terug naar de vraag: hoe activeer je burgers in achterstandswijken? Minstens zo belangrijk als institutionele ondersteuning is identificatie met de buurt. Uit alle onderzoeken blijkt dat binding, in de betekenis van zich thuis voelen, ervoor zorgt dat mensen in beweging komen, betoogt Bas van Stokkom. "En je thuis voelen met een positief toekomstbeeld is nóg doorslaggevender. Het geloof dat problemen overwonnen kunnen worden en de buurt er wel degelijk aantrekkelijk kan uitzien – dat hebben mensen nodig. Ik zeg niet dat die *imagined community* het ei van Columbus is, maar de eenduidige onderzoeksresultaten wijzen er wel op dat het heel wat meer zoden aan de dijk zet dan terugkijken op hoe het was, en daar nostalgische gevoelens aan ontlenuen."

Ligt hier ook een taak voor opbouwwerkers? Professionals die een toekomstvisie mee ontwikkelen op de inhoudelijke vormgeving van de wijk, dat vindt Van Stokkom te ver gaan. "Dat moet uit mensen zelf komen. Professionals heb je vooral nodig om de wijk schoon en heel te houden, problemen te verhelpen, een negatieve spiraal te doorbreken." Maar hij ziet wel, net als zijn collega-auteur, opbouwwerkers meedenken over de richting die bewoners uitwillen met de buurt, wat belangrijk voor hen is om zich er thuis te voelen. En dan gaat het niet om een spontaan proces via allerlei omweggetjes, benadrukt Toenders, "maar om een continu gesprek: wat willen we met onze wijk en hoe werken we daaraan? En dát moet in die structurele buurtbijeenkomsten gebeuren."

<

Rol sociale professional:

Bescheiden maar alert

Actieve burgers hebben behoefte aan flexibele en sensitieve sociale professionals die zich als een kameleon aanpassen aan wat de burger nodig heeft, maar waar nodig ook weten te handelen. Dat blijkt uit het onderzoek *Inspelen op initiatief: actieve burgers en sociale professionals in de buurt*.

Said Archahoun, van Stichting Archabab in Den Haag, die activiteiten organiseert in de wijk Vrederust.

Sinds de tweede helft van de jaren negentig geniet de 'actieve burger' weer een toenemende belangstelling uit wetenschap en praktijk. Onderzoek richt zich bijvoorbeeld op de speciale competenties van actieve burgers¹ die zijn vervat in termen als de 'everyday maker' -alledaagse doener- en 'everyday fixer'. (De 'everyday maker', is een doener pur sang. Iemand die bereid is 'de kar te trek-

ken'. Op deze 'everyday maker' introduceerden Hendriks en Tops een variatie: de 'everyday fixer, burgers die belangen, agenda's en actoren weten te verbinden, red.) Vreemd genoeg is er echter weinig aandacht besteed aan de manier waarop datgene wat die actieve burgers initiëren, zich verder ontwikkelt. En hoe de burger daarbij door sociale professionals kan worden geholpen. Een meer recente

studie naar spontane burgerinitiatieven van Hurenkamp et. al. richtte zich vooral op motieven en ervaringen van burgers met particuliere initiatieven. Een andere relevante studie van Van Veenen concludeerde dat de opbouwwerker voldoende speelruimte moet krijgen om in de wijk een bindende en verbindende rol te kunnen spelen tussen bewoners, maar ging niet in op de vraag hoe daarbij precies

bij bewonersinitiatieven zou moeten worden aangehaakt. De aandacht gaat in de praktijk van het opbouwwerk immers primair uit naar samenlevingsopbouw en minder naar het benutten van activiteiten die burgers zelf ondernemen.

In het onderzoek 'Inspelen op initiatief: actieve burgers en sociale professionals in de buurt' is geprobeerd een beeld te krijgen van succesvolle uitingen van actief burgerschap. Daarbij is vooral

werkzame en niet-werkzame factoren in vormen van actief burgerschap, zowel bij initiatiefnemers en sociale professionals als in de lokale context waarin het initiatief is bestudeerd.

Lokale verbindingen

In het onderzoek zijn zeven buurtinitiatieven in de regio Den Haag bestudeerd, waarvan zes in een Haagse stadswijk. De initiatieven zijn onlosmakelijk verbonden met de lokale context. Op wijkniveau

Buurtkrant Het Bruggetje

Christine Scheurkogel is een van de oprichters van buurtkrant Het Bruggetje, bedoeld voor inwoners van Schilderswijk-West. Scheurkogel woont sinds drie jaar in de Haagse Schilderswijk. Ze werkte in het verleden als koster, landelijk coördinator van een vrouwenvereniging en docente techniek en is op dit moment parttime actief als lerares godsdienst en levensbeschouwing op verschillende openbare basisscholen in Den Haag. Daarnaast is de 57-jarige docente actief in het vrijwilligerswerk. De krant kreeg de naam 'Het Bruggetje', omdat de uitgave een brug wil slaan tussen alle verschillende mensen, groepen en organisaties die de buurt bevolken. De eerste uitgave van de krant zag in november 2007 het licht. De krant verschijnt vier tot vijfmaal per jaar in een oplage van tweeduizend stuks en beslaat acht pagina's (twee dubbelgevouwen en geniet A3), in full colour. Het idee om de buurtkrant op te richten is ontstaan omdat de initiatiefnemers zich zorgen maakten over de bouw van een nieuwe middelbare school in hun wijk. Er was echter geen medium dat in de informatie voorzag die bewoners wensten. Met de buurtkrant informeren de redactieleden buurtbewoners over de ontwikkelingen rondom de nieuwe school en andere activiteiten en gebeurtenissen die in Schilderswijk West plaatsvinden. Het Bruggetje bevat naast algemene artikelen en foto's uit Schilderswijk West ook informatie over scholen, een column over de wijk en een lijst van belangrijke telefoonnummers. Vrijwilligers bezorgen de krant huis aan huis. De redactie bestaat uit een wisselend aantal leden, maar heeft een vaste kern van zes mensen.

gekeken naar de manier waarop burgers en sociale professionals op elkaar zijn betrokken. Welke rol speelt het sociale netwerk rondom initiatiefnemers en welke rol vervullen sociale professionals? Het ging in dit onderzoek om vormen van actief burgerschap die in de media niet veel aandacht krijgen, juist omdat de burger geen (directe) aanspraak maakt op sociale professionals. Het onderzoek heeft geleid tot gegroeid inzicht in

spelen factoren als aanwezige verenigingen, buurthuizen en welzijnsorganisaties, en niet in het minst de bevolkingssamenstelling, een rol in zowel het ontstaan als het succes van een initiatief. Zo beschrijft initiatiefnemer Christine Scheurkogel van buurtkrant het Bruggetje uit de Schilderswijk hoe moeilijk het is om een redactie samen te stellen die recht doet aan de diversiteit aan culturen die de wijk rijk is. Zij omschrijft de Schilderswijk

als 'los zand' en ziet een taak weggelegd voor sociale professionals om bruggen te slaan tussen verschillende groepen bewoners. Zij vindt de communicatie tussen welzijnsorganisaties en bewoners in de wijk van groot belang en mist voldoende aanspreekpunten van organisaties. Voor het succes van haar initiatief zijn juist de formele en informele sociale netwerken in buurt en stad van groot belang. Vooral ad hoc verleende steun vanuit het formele netwerk (politie, welzijnsorganisaties, woningbouwcorporaties) blijkt belangrijk. Buurtkrant het Bruggetje kan door ondersteuning van de Haagse gemeenteraad wellicht uitgroeien tot een weekblad. Het voordeel van verbindingen met een ad hoc karakter is dat er niet met nieuwe verantwoordingsstructuren hoeft te worden gewerkt, zoals wanneer er financiële steun van de gemeente wordt gevraagd.

De geselecteerde zeven casussen richten zich vooral op wijken met een grote etnische diversiteit. De initiatiefnemers hebben vrijwel allemaal de wens om mensen van verschillende etnische afkomst in hun activiteiten te betrekken. Maar vaak lukt dit hen niet goed. Het Bruggetje heeft grote moeite om allochtonen in de redactie van de krant te krijgen. De sociale professional kan vooral op het vlak van de contacten tussen allochtonen en autochtonen een grotere rol spelen. Die kwaliteit van activeren door te verbinden vormde overigens ook de eerste aanbeveling in het MOVISIE-rapport 'Welzijn versterkt burgerschap' (Uyterlinde et al. 2007:53). Daar werd bij aangetekend dat er ook oog diende te zijn voor de vrijblijvende en 'lichte' burgerinitiatieven. De initiatiefnemers uit dit onderzoek bevestigen deze conclusie eens te meer.

Bescheiden, maar alert

Tegelijkertijd blijkt dat de sociale professional zich een bescheiden rol moet aanmeten in de ondersteuning van actieve burgers. De actieve initiatiefnemers van het Bruggetje hebben veel baat gehad bij de rake, niet overvleugelende professionele ondersteuning die is geboden. Daarbij ging het om de werving van nieuwe actieve bewoners, het leggen van contacten met beleidsmakers en betrokken organisaties uit de wijk en ondersteuning bij het leggen van contacten

Assertief sociaal beleid moet het paradoxaal genoeg hebben van behoedzame maatregelen

tussen verschillende allochtone groepen uit de wijk. Het gaat hierbij dus deels om steun bij het aanhaken van een initiatief bij de formele sfeer, en om het leggen van informele contacten. De opbouwwerker kon haar netwerk van organisaties aanspreken en regelde zo ondermeer een garantstelling (voor als er te weinig advertentiegelden binnen mochten komen). Ook vond ze een drukker en bracht ze de vrijwilligers samen in een redactievergadering. Zij heeft dus voor structuur gezorgd. Nu deze structuur staat, laat ze het werk aan de vrijwilligers over. Van Veenen (2004: 182) spreekt in dit verband over de bindende en de verbindende rol die de sociale professional in combinatie moet vervullen.

De sociale professional moet daarnaast pro-actief en flexibel zijn. Bij een pro-actieve houding van de sociale professionals -of, zoals Uytermark en Duyvendak stellen, bij 'assertief sociaal beleid'- kijkt de sociale professional samen met de burger welke interventie het initiatief het best ondersteunt. Dit wil niet zeggen dat een sociale professional zijn kennis en kunde aan de actieve burger oplegt of het project over moet nemen - assertief sociaal beleid moet het paradoxaal genoeg hebben van behoedzame maatregelen. Buurtkrant het Bruggetje heeft in het prille begin veel baat gehad bij zo'n pro-actieve houding van de betrokken sociale professional. Die had als taak om activiteiten van bewoners in een nieuwe ontmoetingsruimte in de buurt (buurtkamer) te coördineren. Op deze plek is het idee voor de buurtkrant ontstaan. De sociale professional besloot de bewoners te helpen en legde verdere contacten. Deze taak behoorde niet tot haar officiële taakomschrijving, maar zij kreeg daarvoor wel tijd.

Ondersteuning

Het onderzoek laat burgers zien die, ondanks de complexiteit en onzekerheid van het dagelijks leven in stadswijken, er goed in slagen om succesvolle projecten van de grond te tillen die op de een of andere manier bijdragen aan de leefbaarheid van hun dagelijkse woonomgeving. Zij zijn sociaal vaardig, geven niet gemakkelijk op en zijn flexibel in hun koers: zij passen desnoods hun doelstellingen aan als er barrières opduiken. Die bewoners kenmerken zich bovendien door een grote bevoegdheid en betrokkenheid. Zij slagen er in hun initiatieven in te bedden in formele en informele lokale sociale netwerken, waardoor de kans van slagen toeneemt. Zij weten bovendien uit de greep van de bureaucratie te blijven en zich verre te houden van de ingewikkelde verantwoordingsstructuren die met het ontvangen van subsidies gepaard kunnen gaan. De initiatiefnemers lijken een soort superburgers die door verschillende instanties worden geprezen om hun daadkracht.

De burgers zelf geven echter aan wel degelijk behoefte te hebben aan ondersteuning door een professional. Iemand die zich als een kameleon kan aanpassen aan wat de actieve burger drijft of nodig heeft, die flexibel en sensitief is, maar ook handelt als er niet reactief, maar actief en assertief moet worden opgetreden. Die assertiviteit is vaak nodig om initiatieven los te trekken, maar bijvoorbeeld ook als de voortgang van een initiatief in gevaar komt omdat de inzet van een of meer individuen wegvalt of omdat er andere problemen opduiken. De flexibiliteit en de assertieve houding van een sociale professional kunnen worden bemoedigd als de professional te sterk opereert vanuit de strakke kaders van een sociaal programma.

'Inspelen op initiatief. Actieve burgers en sociale professionals in de buurt' is te verkrijgen bij MOVISIE. ISBN: 978-90-8869-043-3

Het onderzoek maakte deel uit van het MOVISIE-onderzoeksprogramma 'Effectieve interventies' en is uitgevoerd door de Technische Universiteit Delft.

De auteurs zijn verbonden aan het onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft

1) Onder andere Bang & Sørensen (1999), Bang (2005) en Hendriks & Tops (2005)

Literatuur

Bang, H. (2005). Among everyday makers and expert citizens. In J. Newman (red.) Remaking governance: peoples, politics and the public sphere. Bristol: Policy Press, pp. 159-179.

Bang, H.P. & E. Sørensen (2001). The Everyday Maker: building political rather than social capital. In Dekker, P. & E.M. Uslaner (red.) Social capital and participation in Everyday life, London and New York: Routledge/ECPR.

Hendriks, F. & P.W. Tops (2005). Everyday Fixers as local heroes: a case study of vital interaction in urban governance. Local government studies, 2005, 31, 4, pp. 475-490.

Hurenkamp et al. (2006) Wat burgers bezielt

Uytermark, J. & J.W. Duyvendak (2006). Ruimte maken voor straatburgerschap. Mensen maken de stad als assertief sociaal beleid. Rotterdam: Projectgroep Sociale Integratie, Gemeente Rotterdam.

Uyterlinde, M., K. Neefjes & R. Engbersen (2007).

Welzijn versterkt burgerschap. Utrecht: MOVISIE.

Veenen, A. van (2004). Op het scherp van de snede.

Samenlevingsopbouw in buurten-in-verandering. Den Haag: Dr Gradus Hendrik Stichting.

<

Adviesraden verdienen opk

De Wmo-adviesraden zijn tevreden, maar het kan zoveel beter. Te vaak nog blijven de raden steken in formele beleids- ondersteuning. Beter zou het zijn als ze teruggaan naar hun kern en hun specifieke kwaliteit als ervaringsdeskundigen inzetten. Ook het opbouwwerk kan een bijdrage leveren om de raden weer 'van burger en cliënt' te maken.

Uit diverse onderzoeken blijkt dat Wmo-adviesraden tamelijk tevreden zijn. Toch is enige argwaan op zijn plaats. De waarde van tevredenheidsonderzoeken is over het algemeen betrekkelijk gering omdat onduidelijk is wat je precies meet. Minimaal zal duidelijk de context van de tevredenheid moeten worden weergegeven. Bovendien zijn adviesraden gepositioneerd in het gemeentelijke besluitvormingsproces en hebben ze een hoog formeel karakter. De agenda wordt overwegend bepaald door de ambtelijke dienst, er wordt geadviseerd over beleidsvoornemens en – in mindere mate – bestaande uitvoering. De context wordt verder vooral bepaald door het verwachtingspatroon. Veel adviesraden zijn tevreden als hun adviezen worden meegenomen bij de behandeling van de beleidsvoorstellen en als de overleggen tussen de adviesraad en de gemeente serieus verlopen.

Een andere reden om argwanend te zijn, is dat adviesraden en hun leden vaak belang hechten aan de status die eraan verbonden is. Als je serieus wordt genomen door bestuurders en je adviezen bij de raadsstukken worden gevoegd, ben je kennelijk belangrijk. De vraag blijft of een adviesraad daarmee ook potten kan breken.

Ambtenaren en bestuurders zijn vaak tevreden over de adviesraad omdat zij met de adviezen voldoen aan de verplichtingen en het op die manier mogelijk maken dat beleidsvoorstellen in behandeling worden genomen. Ik doe al jaren onderzoek naar het functione-

ren van lokale advies- en cliëntenraden. Meestal wordt geklaagd over de korte termijn waarbinnen deze raden advies moeten leveren, en dat men daarvoor dikke en ingewikkelde ambtelijke stukken moet doorworstelen. Je kunt je dus afvragen wat dat betekent voor de kwaliteit en daarmee de waarde van dergelijke advisering. De kans dat het blijft steken bij een formeel en ritueel dansje is groot.

Ervaringsdeskundigen

Dit betekent echter niet de dood van de cliënten- en burgerinspraak. En laat duidelijk zijn dat ik hiermee niet de adviesraden en hun leden wil diskwalificeren, en ook niet de goede intentie waarmee alle betrokkenen zich inzetten. Natuurlijk herbergen deze raden veel kwaliteit en worden resultaten geboekt in de zin van bijstelling van beleid en uitvoering. Ik constateer echter dat deze burger- en cliëntenbetrokkenheid vaak blijft steken in een eendimensionale vorm, die van de formele beleidsadviesing. En zelfs dat kan een stuk beter. Nu worden adviesraden en hun leden vooral ingezet als onbezoldigde ambtenaren. Zij mogen de ambtelijke beleidsstukken doorspitten en becommentariëren. De eerder genoemde kwaliteit van adviesraden en hun leden kan effectiever worden ingezet als zij worden aangesproken op hun specifieke kwaliteit en op het perspectief dat zij vertegenwoordigen. Hun specifieke kwaliteit zit hem vooral in het feit dat zij 'ervaringsdeskundigen' zijn. Het is dus effectiever om ze te horen over hun ervaringen, deinzichten die ze daarmee

hebben opgedaan en de wensen die zij koesteren.

Hoewel in de meeste gevallen belangrijke doelgroepen vertegenwoordigd zijn, geldt dat toch niet voor alle denkbare doelgroepen. De werkings sfeer van de Wmo is immers zeer breed waardoor volledige representatie van alle doelgroepen een illusie is. Zelfs doelgroepen die wel vertegenwoordigd zijn, worden beperkt gerepresenteerd. Ouderen, bijvoorbeeld, heb je in alle soorten en maten, in zeer uiteenlopende omstandigheden en dus met zeer uiteenlopende behoeften en mogelijkheden. Datzelfde geldt voor chronisch zieken en gehandicapten, mantelzorgers, vrijwilligers, enzovoorts. De representatie in de adviesraad moet dus niet het doel zijn, wel goede communicatie met zoveel mogelijk doelgroepen en subdoelgroepen.

Het belang van een adviesraad is dat er sprake is van een geformaliseerde consultatie- en adviesfunctie waaraan rechten en faciliteiten zijn opgehangen. Het functioneren van een adviesraad ontslaat de gemeente en de uitvoerende dienstverleners niet van de plicht zich op een goede manier te verstaan met burgers en cliënten. Tegelijk echter zal ook de adviesraad gefaciliteerd moeten worden om praktijksignalen, wensen en ideeën op te halen bij burgers en cliënten. Goed gefaciliteerd is een adviesraad dan in staat om deze 'input' te wegen en om te zetten in inzichten en adviezen voor beleidsvorming en beleidsuitvoering. De grootste valkuil van en voor cliënten- en adviesraden is wel dat de aandacht vooral uitgaat naar advisering in het besluitvormings traject. Met een goede verzorging van inhoudelijke input zal een adviesraad beter in staat zijn het accent vooral te leggen bij het proces van beleidsontwikkeling en beleidsevaluatie. Dat is niet alleen een veel natuurlijker positie, het is ook veel effectiever. Een adviesraad kan zo een brug helpen slaan tussen beleidsmakers en burgers/cliënten. En voor alle duidelijkheid, de invloed op het

Opbouwwerkondersteuning

Informatiegesprek over de Wmo

beleid zal daarmee ook toenemen. Een adviesraad die in veel te korte tijd mag adviseren over een ambtelijk beleidsstuk in de eindfase van de besluitvorming, is per definitie veroordeeld tot marginale invloed. Een adviesraad die aan de voor- kant van het proces betrokken wordt is 'partner' in de beleidsvorming!

Perspectief

Wezenlijk voor de rol van deze adviesraden is het perspectief van waaruit ze adviseren. Een grote valkuil voor cliënten- en adviesraden is echter dat zij 'bij de bestuurder op schoot gaan zitten'. Dat wil zeggen dat door de vragen van de bestuurder en de ambtelijke dienst als vertrekpunt te nemen, de adviesraad al heel snel het perspectief van de bestuurder gaat kiezen. Ik heb al vaak meege- maakt dat leden van zo'n raad het beleid en de beleidsmakers gaan verdedigen tegenover cliënten/burgers. Maar de opdracht van deze raden is nu juist dat zij het perspectief van cliënten en burgers vertegenwoordigen. En dat raakt aan een wezenskenmerk van de Wmo als participatiewet. Waar overheden en dienstverle- ners geneigd zijn burgers te beschouwen en te behandelen als vragende partij, zou de adviesraad het vertrekpunt moeten kiezen in het feit dat burgers niet alleen maar vragers zijn, maar minstens zozeer 'participanten' en 'producenten' van zorg

en andere dienstverlening. Iemand die thuiszorg aanvraagt doet dat om een tekort in de eigen huishouding aan te vullen. De rest doet men immers zelf en wordt men ook geacht te doen vanuit de Wmo. Thuiszorgverleners behoren zich daarom bescheiden en dienstverlenend op te stellen in plaats van de boel over te nemen. Hetzelfde geldt voor een gehan- dicapte die een voorziening aanvraagt. Het gaat dan om een suppletie op de mogelijkheden om het eigen leven vorm te geven. Als zo iemand het best is gehol- pen met een elektrische fiets moet men hem of haar geen rolstoel opdringen omdat die nu eenmaal in het voorzienin- genpakket zit. Als dat in de praktijk toch gebeurt, zal de adviesraad daar middels signalering en onderzoek de vinger op moeten leggen en moeten adviseren burgers en cliënten anders te bejegenen, het voorzieningenpakket uit te breiden en/of te flexibiliseren en de uitvoerders van de regeling op te dragen dit soort mismatch te signaleren en voorstellen te doen om die op te heffen.

Opbouwwerk in beeld

Ik wil Wmo-adviesraden daarom meege- ven: wees vooral een 'participerende raad' vanuit het perspectief van de burger en de cliënt. Het kan immers zoveel beter! Hoe kan dat worden bevorderd en vorm- gegeven? In dit artikel kan ik niet uit-

voerig ingaan op de talloze middelen en methoden die daarvoor kunnen worden ingezet. Ondermeer bij MOVISIE (www.movisie.nl) kan daarvan een overzicht worden verkregen. Ik wil er echter wel voor waarschuwen dat het aanreiken van methoden en technische middelen niet volstaat. Het gaat uiteindelijk om de vormgeving en de ontwikkeling van de praktijk in de desbetreffende lokale omstandigheden. In veel gevallen is dan deskundige begeleiding ter plaatse noodzakelijk. 'Leren in de praktijk' zal daarbij het voornaamste focuspunt moeten zijn. Daar komt het opbouw- werk in beeld. Ik wil het opbouwwerk dan ook oproepen om zich actief te bemoeien met de vele vormen van burgerinspraak en beleidsadvisering. Als geen andere actor is het opbouw- werk in staat te makelen tussen diverse partijen en belangen. Het opbouwwerk is zelf diep geworteld in de samenleving en is tegelijk in staat veel andere 'sociale antennes' te mobiliseren en te bundelen. Het opbouwwerk kan daarmee een grote bijdrage leveren in het ophalen van sig- nalen van burgers en cliënten. Tot slot is het opbouwwerk in staat om sociale processen te begeleiden en burgers te trainen, en dat is precies wat adviesraden nodig hebben.

<

Beroep: participatie met liefde en geduld

Bij vrienden en familie zal hij zichzelf niet gauw zo aanduiden, maar het is wel zijn officiële functie: **participatiemakelaar. Wat houdt het eigenlijk in, participatiemakelaar? En welke eigenschappen moet je ervoor hebben? Een vraaggesprek met Rob van Veelen over het 'lezen' van de Indische Buurt, andersoortige bewonersnetwerken en overspeligheid als ambtenaar: "Waarom perse de overheid? Misschien is er wel een vruchtbaarder coalitie mogelijk met een corporatie, of met die ondernemers in de Balistraat."**

'Ik wil in elke wijk een Rob van Veelen', liet ex-minister Vogelaar zich ooit ontvallen

Het idee van de wijnaanpak van de laatste jaren is afkomstig van de toenmalige minister voor Wonen, Wijken en Integratie: Ella Vogelaar. "Zij vond dat het verbeteren van achterstandswijken niet alleen een kwestie is van investeringen door overheid en corporaties, maar dat juist het sociale kapitaal van bewoners en ondernemers de doorslag zou kunnen geven. Ook de stadsvernieuwing leunde veel te sterk op de fysieke pijler: eind jaren negentig was de Indische Buurt ondanks die inspanningen een probleemwijk geworden, met een eenzijdig samengestelde bevolking, grote sociaal-economische problemen en een zieltogende buurt economie. Een écht goede wijkaanpak is voor mij: fysieke vernieuwing met sociale programma's."

Het verhaal van Vogelaar viel goed?
"Niet alleen bij mij. Kijk, de mensen zien dat er in deze gezellige, hippe en creatieve stad wel degelijk grote sociale problemen spelen. De dreigende tweedeling tussen hoog- en laagopgeleiden, de spanningen rond de immigratie... Voorheen is daar wat van weggekeken, maar nu wordt het onderkend. En: mensen zijn ook bereid iets in de aanpak te betekenen, ze houden van hun stad. Het bezoek van Vogelaar hier aan het stadsdeel, vlak voordat ze moest aftreden, heeft bij velen een vonk doen overslaan: dat de overheid partnerschap zoekt. Dus dat ze niet alles zelf bedenkt en beter weet, maar echt wil samenwerken met bewoners en ondernemers om de wijk te verbeteren."

Sloeg die vonk over naar ambtenaren?

"Vooral bij hen die graag op een andere manier wilden werken en nu eindelijk de steun in de rug kregen die ze nodig hadden. Nee, lang niet iedereen in de ambtelijke organisatie heeft hosanna geroepen. Er waren ook mensen die sceptisch of regelrecht cynisch reageerden, die dat partneridee wegzetten als een hype: 'Het waait wel weer over'. En sommigen zagen het als een bedreiging, omdat ze vanuit hun beleidsmatige visie en kennis greep op de zaak willen houden. Als je partners hebt en die ook de ruimte laat, kun je natuurlijk niet alles meer controleren en bepalen. Maar voor ambtenaren die extern georiënteerd zijn, die het juist zoeken in vitale coalities met de samenleving, die inzien dat ook burgers veel te bieden hebben: voor hén was het een enorme morele opkikker. Plus dat er een mooi budget bij hoorde, waardoor je makkelijker dingen kan opstarten. Je kunt meteen vanuit het gespreksstadium aan de slag. Bij de burgers – bewoners én ondernemers – zit zoveel kennis en kunde, vitaliteit en energie, interessante netwerken... Als je dat allemaal ongebruikt laat ben je heel dom, want dan laat je een enorme kans liggen. Het is al vaak genoeg gebleken dat als de overheid het alléén wil doen, de boel vast gaat lopen. Het concept van 'de overheid zorgt er wel voor' is zwaar gedateerd, daar gaat ook geen energie van uit."

Moeten we het woord beleid dan maar schrappen?

"Nou nee. Maar er moet wel meer balans komen tussen overheidsactiviteit en initiatieven vanuit de samenleving. Natuurlijk zijn er grote maatschappelijke vraagstukken waar veel verschillende belangen in het geding zijn, die beleidsmatig denken en de gangbare democratische besluitvorming vergen. Maar er zijn ook véél dingen die burgers zelf kunnen beden-

Participatiemakelaar

ken en voor elkaar kunnen krijgen. Dat moet elkaar niet uitsluiten, daar moet je juist productieve verbindingen zien te maken. En dat is dan mijn taak."

Daar duikt ineens de participatiemakelaar op. Waar komt die eigenlijk vandaan?

"Wie de term bedacht heeft, weet ik niet. In het bijzijn van vrienden en familie noem ik mezelf in elk geval niet zo. Maar de functie is vanuit de wijkaanpak gecreëerd. Ik herinner me dat Vogelaar zei: "Ik wil dat er in elke wijk een Rob van Veelen is." Daarmee bedoelde ze: iemand die midden in de wijk staat en daar makelt tussen mensen, organisaties en overheid. Toen ik in 2008 in het stadsdeel Zeeburg kwam, ben ik begonnen met het maken van een netwerkanalyse van de Indische Buurt. Ik heb relaties opgebouwd, krachten en kwaliteiten leren kennen, en ben vervolgens vanuit de wijkaanpak gevraagd als participatiemakelaar in dienst te komen."

Hoe maak je zo'n netwerkanalyse?

"Ik ben erg geïnspireerd door Jane Jacobs, een Amerikaanse activiste die vond dat de menselijke schaal de maat moet zijn in stedelijke ontwikkeling. Ik ga gewoon de wijk in, kijk op alle mogelijke plekken wat er gebeurt, wie iets met wie heeft of wie juist wie vermijdt, leg mijn oor te luisteren bij de kapper, in de bibliotheek, in het studentencafé. Dat is echt een ontdekkingsreis. Jane Jacobs noemde dat: 'de wijk lezen'. Ook fiets ik 's avonds of 's nachts bijvoorbeeld eens door de Javastraat: wat gebeurt hier nu eigenlijk? Wordt die en die ruimte gebruikt, en door wie dan? Maar ik kom ook bij organisaties: wat drijft hen, wat zitten daar voor kwaliteiten of beperkingen, met wie hebben ze contact, hoe zit het intern, wie zijn de leiders of wie willen dat worden? Wat ik opsteek aan signalen en trends, geef ik ook door aan mijn collega's van beleid bij het stadsdeel. Want die zijn evengoed coalitiepart-

ners, met hun vakkennis en ervaring in beleidsprogramma's. Niet dat ik de wijsheid in pacht heb, maar in de regel zijn ze wel blij met mijn informatie. Daardoor krijgen ze meer zicht op wat er over de volle breedte in de wijk gebeurt. Eerst hadden beleidsambtenaren slechts met een beperkt deel van de samenleving contact – vooral met instituties, en dan nog alleen de directies."

Welke eigenschappen hoort een participatiemakelaar te hebben?

"Ik zeg wel eens: vooral liefde en geduld. Je moet authentieke belangstelling hebben voor verschillende soorten mensen. Je moet openstaan voor de diversiteit aan meningen en gedragingen, niet meteen afwijzen wat niet in jouw eigen leefstijl past. En: je behoort over een interculturele antenne beschikken. Een voorbeeld. Ik probeer een islamitische basisschool hier warm te krijgen voor een muziekproject. Zegt de schooldirect-

teur tegen mij: trommels zijn prima, maar géén snaarinstrumenten. Ik puzzled... Blijkt bij navraag dat voor behoudende moslims snaarinstrumenten haram zijn: ze wekken romantische gevoelens op, zo niet lúst. Dan moet je niet zeggen: dat is islamitisch Urk en dat slaan we over, maar je afvragen: hoe denken die mensen, wat is nog meer taboe, hoe gaan ze daarmee om? En met welke stapjes zou je meer kunnen bereiken? Met interculturele antenne bedoel ik dus vooral: belangstelling tonen voor andermans denkwijze, en niet weglopen voor gevoeligheden. Dat geldt niet alleen tegenover conservatieve moslims, maar bijvoorbeeld ook jegens zure bewoners, of autochtonen die een rothekel hebben aan buitenlanders. Dat je iemand die zegt: 'die kutmarokkanen', niet meteen wegzet als een hopeloze racist maar dóórvraagt, geduldig probeert de beweegredenen van mensen te doorgronden. En geduld heb je ook nodig voor de emancipatieprocessen in een wijk, die vergen een lange adem. Verder moet je als participatiemakelaar avontuurlijk zijn, durven freewheelen, niet bang zijn dat er van de tien ideeën drie van tafel donderen. En: je moet snel handelen, snel iets van je laten horen."

En de andere kant, je werkrelatie met overheid en ambtenarij?

"Bij de beleidsafdeling ben ik veel aan het netwerken, met het management minder. Ik ben niet heel close met de wethouders, maar weet ze wel te vinden. Ik houd ze regelmatig op de hoogte, doe af en toe ook een beroep op hun bestuurlijke verantwoordelijkheid: als iets vastloopt in de ambtelijke organisatie. Dus echt als het nodig is, niet om de relaties goed te houden. Je vraagt ze me trouwens wel aan het denken. Misschien zou ik effectiever kunnen zijn in het bespelen van het overheidsmanagement. Maar ik heb het altijd zo gezien dat mijn kracht in de wijk ligt: wat ik ervan weet, en de relaties die ik er heb. Ik vind zelf, ook als burger, zelfs als ambtenaar, dat je niet altijd de overheid nodig hebt. Als de overheid geen meewerkende partner is, alleen maar energie kost in plaats van geeft, doe het dan met een ander. Dan ben je dus wel overspelig als ambtenaar... Maar waarom per se de overheid? Misschien is er wel een vruchtbaarder coalitie mogelijk met een corporatie, of

Albert Heijn, of met die ondernemers in de Balistraat."

Doe je zo niet een deel van het werk van het opbouwwerk? Wat is de rol van het opbouwwerk dan nog in Zeeburg?
"Een opbouwwerker heeft een noodzakelijke positie in het empoweren van groepen. Daarmee bedoel ik dingen als zakelijke ondersteuning, organisatieadvies en coaching van vaardigheden. Juist het samenspel tussen opbouwwerker en participatiemakelaar is belangrijk in de empowerment van organisaties."

Over naar de burgerinitiatieven. De Indische Buurt kent diverse bewonersnetwerken, die min of meer gepresenteerd worden als een nieuw fenomeen. Wát is er nieuw aan?

"Het gemeenschapsleven in de wijk werd tot 2005 gedomineerd door sterk hiërarchische organisaties en verenigingen. De voorzitter had meestal de lijnen met bestuur en politiek in het stadsdeel, en was omgekeerd het doorgeefluik naar de achterban. Daarna heb je hier zien gebeuren dat verschillende groepen – kunstenaars, ondernemers, studenten en jongeren – zich op een andere manier gingen organiseren. Er zijn wel informele leiders, maar iedereen heeft zo zijn eigen contacten en relaties met politiek en bestuur, dat gaat niet meer via een centraal punt. Een verschil met de 'oude' clubs is ook dat ze minder overheidsafhankelijk zijn, minder van de overheid eisen dat zij bepaalde producten en diensten levert maar die zélf leveren en van daaruit een relatie met welzijn of overheid of corporatie zoeken. Die netwerken zijn dus meer producent dan consument. Ook bedienen ze zich van andere, minder rituele methoden van informatie-uitwisseling en besluitvorming. Er worden ook geen besluiten meer genomen in traditionele zin. Er zijn mensen die iets ondernemen en daar partners of bondgenoten bij zoeken, of fondsen."

Dat klinkt, oneerbiedig gezegd, wat diffuus en hapsnap. Desondanks werkt het?

"Ja. Het is wel kwetsbaar, kan snel omwaaien. In die klassieke organisaties heb je mensen die vaak langere tijd meedraaien. Dit is veel lossier, kan plotselinge periodes van groei doormaken, maar ook ineens wegvallen. Het is dynamischer en

vluchtiger. Ik denk dat je hier ook steeds wisselend leiderschap zult krijgen."

Hoe ga je daar als participatiemakelaar mee om? Ben jij voor die losse netwerken nú nog de verbinder maar wellicht op langere termijn ook de continue factor?

"Nu die netwerken enorm bloeien, is mijn rol en die van de welzijnsinstelling vrij bescheiden. Maar wanneer de activiteit minder wordt of dingen wegvallen, dan heb je nog altijd het welzijn en ook de participatiemakelaar: die worden dan wat dominantier en kunnen voor continuïteit zorgen. Als een soort communicerende vaten fungeren."

Wat merkt de buurt van de overgang van traditionele organisaties naar netwerken?

"Om te beginnen: dat er veel meer plekken zijn waar je talent kunt ontdekken en ontwikkelen. We hebben nu een theaterschool en een schaakschool, en we krijgen een muziekschool – dit alles niet institutioneel maar als activiteiten. Merkbaar is ook dat de buurteconomie sterker wordt. Kleine ondernemers zoeken hun eigen kracht op, gaan zich verbinden – onderling én met de buurt – en ontdekken nieuwe klantgroepen. Ook willen ondernemers aan de slag met werkgelegenheid voor jongeren, ondernemingslust bij hen stimuleren. Verder merkt de buurt dat dingen op gang komen bij de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen, dat méér mensen elkaar kennen, er meer ontmoetingen zijn die zelfs mooie tradities worden. Zoals Jalan Jalan, een grote optocht van kinderen en muzikanten in de wijk, de Midwinterdroomtocht, het Samen Indische Buurt Festival. En, heel belangrijk, de buurt merkt ook dat het denken over de buurt verandert: de Indische Buurt wordt 'in'. Tien jaar geleden was het nog zo: als je het beter kreeg, ging je weg. Volgens Het Parool van toen was het een wijk waar je niks te zoeken had, een treurige rafelrand van de stad. Terwijl mensen er nu graag komen, en ook blijven."

Hoe belangrijk is hierin de andere manier van omgaan met bewonersinitiatieven?

"Het is een essentiële factor, maar zeker niet de enige. Heel belangrijk is ook dat er een ander soort stadsvernieuwing opkwam: geen sloop en nieuwbouw, maar renovatie. Woningcorporatie De Alliantie is het negentiende-eeuwse

De Indische buurt: achterstanden én sociaal kapitaal

De Indische buurt in het oosten van Amsterdam telt zo'n 22000 inwoners en diverse bevolkingsgroepen: 43 procent is van westerse afkomst. De wijk is ontstaan rond 1900 en kent veel sociale woningbouw. De werkloosheid is met 14 procent relatief hoog en één op de zes bewoners woont niet langer dan een jaar op dezelfde plek.

Dankzij stedelijke vernieuwing neemt het aantal woningen in het hogere segment toe en zijn er in de laatste jaren nieuwe culturele voorzieningen bijgekomen die bezoekers uit heel Amsterdam-Oost trekken.

De Indische Buurt kent mede dankzij de Amsterdamse wijkaanpak (Vogelaargelden) relatief veel bewonersinitiatieven en -netwerken, ontstaan naast de al bestaande buurtorganisaties en professionele organisaties. Vier voorbeelden:

Timorplein Community (TPC), een netwerk van (sociale) ondernemers, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en creatieve zelfstandigen uit de buurt die zich willen inzetten voor het verbinden van de verschillende initiatieven in die de buurt.

Karrewiel Community (KC), een netwerk van buurtbewoners en maatschappelijke organisaties die actief willen meedenken en meewerken aan (sociale, culturele, maatschappelijke) buurtactiviteiten.

Stichting Indische Buurt In Bloei (IBIB), een netwerk van kunstenaars en buurtbewoners uit de Indische Buurt die samen Community Art projecten bedenken en uitvoeren.

Zakelijk Ondersteuningsnetwerk Indische Buurt (ZON IB), een netwerk van freelance professionals uit de buurt die langdurige initiatieven adviseren en begeleiden bij verzelfstandiging, door middel van organisatie management en agogische procesbegeleiding.

Bronnen: Dienst Onderzoek & Statistiek, gemeente Amsterdam; 'Het geheim van de Indische buurt. Het bod van de bewonersnetwerken en initiatieven in de Indische Buurt aan de Wijkaanpakpartners van Amsterdam Oost', Amsterdam januari 2010.

deel van de wijk gaan renoveren, maakt er interessante starterswoningen van, en geeft beginnende ondernemers de kans er een bedrijfje op te zetten. Er zijn Marokkanen die zeggen: gelukkig komen er weer Nederlanders in de wijk. De kinderbakfiets is terug! Zonder deze ontwikkelingen zouden de bewonersinitiatieven over algemeen niet van de grond gekomen zijn. Maar dát ze er zijn, en zo pregnant, zorgt vervolgens óók weer voor een nieuwe dynamiek.

De netwerken geven een enorme impuls aan de buurteconomie. Zo worden voedselondernemers in de Javastraat geprikkeld om het beste van hun spullen beter zichtbaar te maken. En er durven zich hier nu bijvoorbeeld een designwinkel en een goede boekwinkel te vestigen. Dat er sterke netwerken zijn, ook onder migranten, maakt ook dat het Concertgebouworkest zich nu verbindt aan de Indische Buurt. Het zoekt verbinding, maar heeft zelf geen netwerk onder migranten. Ze hadden wel de hele wijk kunnen onderflyeren, maar daarmee krijg

je die Marokkaanse bewoners echt niet naar de concertzaal. Vanuit het netwerk lukt dat wél: daar worden mensen nu geïnteresseerd om naar familieconcerten te komen.

De bewonersnetwerken in de Indische Buurt zijn niet allemaal 'van hetzelfde laken een pak'. Het ene netwerk is er wat meer voor zichzelf, terwijl het andere nadrukkelijk kiest voor wijkontwikkeling. De Timor Plein Community heeft zelfs een bijna politiek programma van emancipatie en integratie. Maar bij alle verschillen is er wel een overkoepelende visie: wil je echt iets creëren in een wijk, dan zul je andersoortige verbindingen tot stand moeten brengen. Geen vanzelfsprekende verbindingen die vanzelf ontstaan, maar waar je iets voor moet doen. Zowel een netwerk zelf als de buurt heeft daar baat bij."

Zijn er ook mensen die bij alle ontwikkelingen de boot dreigen te missen?

"De autochtone bewoners die in de wijk gebleven zijn, daar is veel teleurstelling

en verbittering. Ze zijn voor een deel hun thuisgevoel kwijt, missen de vaste contactpunten van vroeger. Zo is er nog maar een enkele autochtone winkel in de Javastraat. Er zijn mensen die daardoor vereenzamen. Je raakt de mensen kwijt, de omgeving, de winkels, daar word je eenzaam van. De kunst is om ook die mensen een thuisgevoel te geven. Niet alleen de kunst, maar ook onze plicht."

Werk je nog samen met MOVISIE?

"Jazeker, met Mellouki Cadat. En dat is één groot feest. Hij komt steeds met nieuwe verrassende ideeën, is een goede sparringpartner en weet mij steeds te verbinden met nieuwe mensen."

<

Democratie is uitb

De overheid kan niet alle problemen in de samenleving oplossen, vooral als er tegenstrijdige analyses in het geding zijn en mensen zelf een rol hebben. Om burgers weer meer zelf te laten participeren, kan het opbouwwerk een rol spelen. Al vereist dat een meer aanpassende, adaptieve aanpak: kijken naar wat mensen zelf kunnen. Over 'schering en inslag' bij burgerparticipatie en 'evidence based medicine'.

Laatst was er commotie op de school van mijn kinderen. De basisschool is te groot geworden. De school heeft nu al twee verschillende locaties en er moest een derde locatie bij komen. Ouders waren woedend: 'we gaan de kinderen toch niet op drie verschillende locaties wegbrengen?' Er werden handtekeningen verzameld en er kwam een spoedberaad. Ik kom niet op zulke vergaderingen. Ik voel mij niet thuis tussen de woedende ouders. Allochtonen komen er ook niet, op een zeer goed geïntegreerde vader na. Ik las in de notulen van het spoedberaad dat de aanwezige ouders niet zoals het bestuur geneigd waren om te kijken naar oplossingen. Uit de notulen: 'Wij hebben als werkgroep er ook over nagedacht (over oplossingen HA) en voelen de behoefte om dingen eerst uit te spreken.' De rest van de notulen lezen als een prachtig verslag van een poging van de gemeente en het schoolbestuur om in gesprek te komen over oplossingen voor de huisvestingsproblemen, terwijl de ouders hun ongenoegen willen uiten.

Draagvlak

Ik ben blij dat ouders hun beklag doen. Zij kunnen beter dan anderen de bezwaren tegen drie locaties aangeven. De gemeente heeft dit serieus opgepakt en momenteel studeren ambtenaren met een werkgroep van ouders en medewerkers van de school op oplossingen. Participatie en het luisteren naar belanghebbenden hoort bij het beleid. De gemeente maakt gebruik van kennis uit de samenleving. Door de samenleving serieus te nemen en te

betrekken wordt er tegelijk gewerkt aan draagvlak. Dit leidt tot beleid dat beter is dan zonder participatie. Het bedrijfsleven – vaak ten voorbeeld gesteld aan de overheid – kan veel leren van de wijze waarop de overheid belanghebbenden betreft.

Verantwoordelijk burgerschap

Echter, gemeenten zijn gewend geraakt aan het naar zich toe halen van beleidsproblemen. Burgers gedragen zich als klagers die geen verantwoordelijkheid hebben omdat zij zo worden aangesproken. Het werkt en voor klagende ouders is het wel zo prettig. 'U heeft een probleem? Wij lossen het op!' Het beleid wordt er beter door, de samenleving als geheel echter niet krachtiger. Ons (als burgers) is immers verantwoordelijkheid ontnomen. We zijn klanten geworden van de gemeentelijke beleidsproductie. Hoewel de politiek oproept tot burgerzin en vertrouwen, blijkt nergens dat ze zelf vertrouwen heeft in burgers. Men spreekt over verantwoordelijk burgerschap, maar wat is hedendaags verantwoordelijk bestuur? Burgers en bestuur: beide hebben geaccepteerd dat de vertegenwoordigende democratie is veranderd. Democratie is uitbesteed aan de politici en de overheid regisseert oplossingen voor problemen. Dat heeft burgerinitiatieven in de verdrukking gebracht. Door de (vrijblijvende) uitbesteding is er geen automatische verbinding tussen groepen in de samenleving en de vertegenwoordigers in de gemeenteraad, het bestuur van de school of de zorginstelling of het overleg tussen werkgevers en

werknemers. Politieke partijen kunnen niet meer afspreken om bij oplossingen de eigen verantwoordelijkheid van de samenleving mee te nemen. Niet alleen de politieke partijen kunnen dat niet. In de SER kunnen werkgevers en werknemers geen toezeggingen doen over wat hun achterban zelf zal aanpakken. Daardoor stellen mensen zich op als klant van dergelijke fora. 'Zorg ervoor dat ik met mijn 65ste met pensioen kan gaan'; 'zorg ervoor dat ik geen last heb van die opgroeiende jongens'; 'verlos mij van het zwerfvuil'. De democratie is uitbesteed aan politici en het publiek vraagt resultaten.

Overheid

Deze uitbesteding verzwakt de geneigtheid van burgers om eigen initiatieven te nemen. En ze werkt lang niet altijd goed. Natuurlijk, soms moet de politiek belangen afwegen en een doorslag geven. Waar komt dat opvangcentrum voor verslaafden? Komt er een metrolijn en waar leggen we het spoor? Hoe verdelen we de kosten? Maar dat is slechts een deel van de oplossing. Neem iemand die te hard door onze buurt rijdt. Dan bellen we de gemeente om een verkeersdrempel aan te leggen. Maar misschien woont degene die te hard rijdt zelf in de buurt en zou die het niet doen als wij elkaar beter kennen. Een andere infrastructuur of de politie is een dure oplossing. Op zijn mooist weet een gemeente dergelijke vragen nog om te buigen naar coproductie: de gemeente doet wat en de buurt doet wat. In de praktijk blijkt dan een oververtegenwoordiging van witte, hoger opgeleide mensen aan de slag te gaan. Veel vaker lukt het niet. Coproductie is erg lastig voor het ambtelijk apparaat en de duurzaamheid van de samenwerking is niet goed gewaarborgd. De overheid is dus de partij waarnaar gekeken wordt. Als verschillende belanghebbenden elkaar niet vertrouwen en geen initiatief nemen, dan trekt de overheid het probleem naar zich toe en wordt regisseur. Vaak is dat nodig, onze eigen

esteed

tijd is immers beperkt. We zijn als het er op aankomt dol op de vuilnisophaal, straatverlichting, het openbaar groen, de brandweer, maar ook onderwijs, diverse maatschappelijke voorzieningen en inrichting van de openbare ruimte. Maar wij zijn veel meer dan acteurs in het spel van de overheid. Wij zijn burgers, citoyens: wij zijn zelfstandig en hebben een eigen verantwoordelijkheid rond ons leven en onze leefomgeving.

Tegenstrijdige analyses

Vooraf bij wat tegenwoordig 'wicked problems' worden genoemd, hebben mensen zelf een rol. 'Wicked problem' is een uitdrukking voor een probleem dat moeilijk of onmogelijk is op te lossen als gevolg van onvolledige, tegenstrijdige en veranderende eisen. Inspanningen om het probleem op te lossen kunnen andere problemen veroorzaken. Alle betrokkenen hebben hun eigen realiteit, er is wel bekend dat er een probleem is, maar onduidelijk is wat precies het probleem is. Neem onrust door discriminatie, cultuurverschillen, overlast, gebrekkige Nederlandse talenkennis, individualisering en verbrokkelende gemeenschap¹. Dat is niet op te lossen door de gemeente. Dan moet je bij uitstek samen naar een uitweg zoeken. De overheid kan niet zonder ons. Maar wij kunnen het ook niet alleen omdat er verschillende analyses zijn van het probleem en verschillende eisen. Er worden verschillende uitdrukkingen gebruikt en tegenstrijdige eisen gesteld. Neem het aanbieden van een talencursus en verplichten dat vrouwen niet apart mogen. Dan daalt de deelname en leren de vrouwen geen Nederlands, maar wordt wel een duidelijk beeld gegeven van hoe het in Nederland gaat. Bovendien: zoek op internet een top tien van ergernissen, dan blijkt dat de mensen zich vooral ergeren aan elkaar: hondenpoep, foutparkeren, criminaliteit, brutaal gedrag, geluidsoverlast; het gaat over hoe we met elkaar samenleven. Dat kan de gemeente niet alleen oplossen. Geen wonder dat er ontevredenheid is in een

samenleving waarin de democratie is uitbesteed en verantwoordelijkheid uit handen is gegeven. 'Met ons gaat het goed, met de samenleving gaat het niet goed'. Er is bij veel mensen daarom behoefte aan een andere visie op de overheid. Die sluit meer aan bij de klassieke uitspraak van Abraham Lincoln. "The legitimate object of government is to do for a community of people whatever they need to have done, but cannot do at all, or cannot do so well for themselves in their separate and individual capacities. In all that the people can individually do as well for themselves, government ought not to interfere."

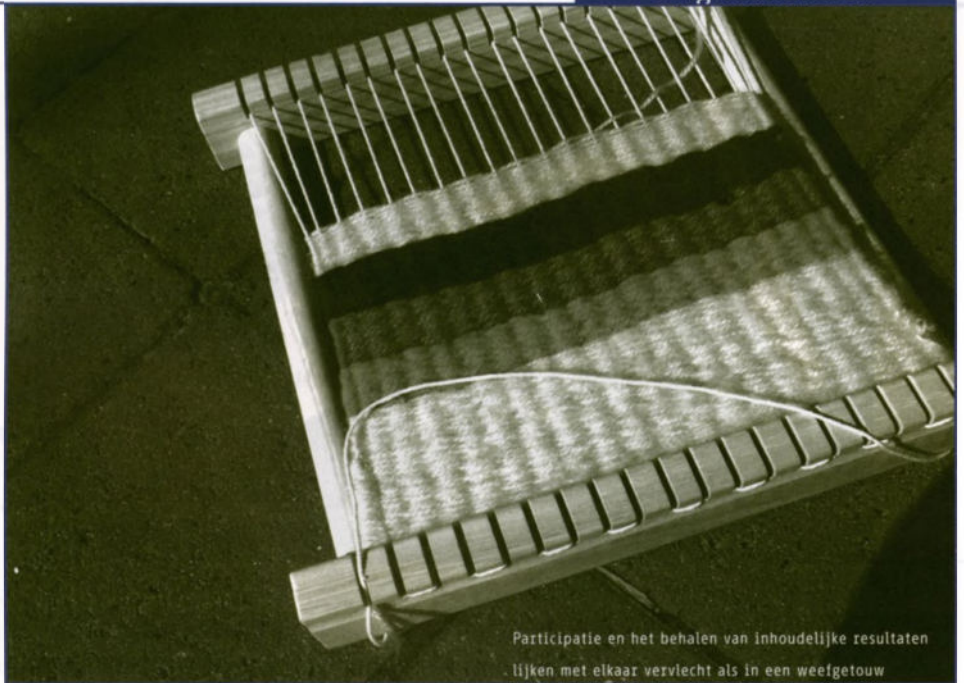
Opbouwwerk

Zo komen we op opbouwwerk om zelf weer te participeren. Opbouwwerk is immers het vakgebied dat methodieken inzet opdat maatschappelijke problemen met deelname van de doelgroep zelf worden aangepakt. Zij kunnen groepen die elk hun eigen analyse hebben van een probleem verbinden met elkaar en hen helpen zelf aan de slag te gaan. Er zijn ook andere beroepen gekomen die moeten bijdragen aan een integrale aanpak van problemen waarbij mensen zelf ook initiatieven nemen. Denk aan buurtcoaches of wijkmanagers. Ook de brede school en de woningcorporatie moeten tegenwoordig een bijdrage leveren aan de omgeving. Deze werkwijze, zo denken veel mensen, zorgt door het scheppen van omstandigheden, structuren en relaties voor grotere participatie en integratie.

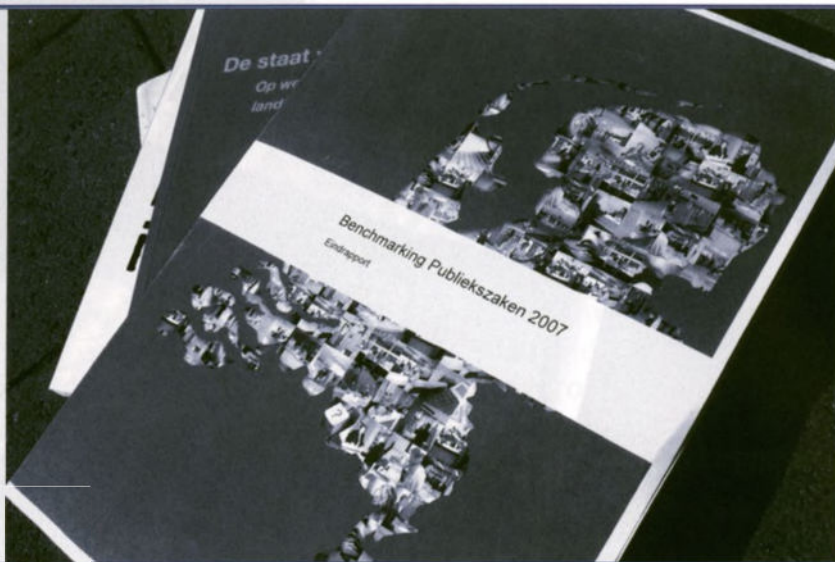
Maar komt dat ruimte geven aan eigen initiatieven niet in de knel? Het werk waarbij de participatie van mensen zelf centraal stond is wat uit het zicht geraakt. De opbouwwerker moet SMART-geformuleerde doelen behalen. Resultaten tellen. De brede school betreft ouders en biedt hun hulp, maar dat moet leiden tot betere schoolresultaten van de kinderen. Opbouwwerk maakt deel uit van de welzijnssector, net zoals sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk, sportbuurtwerk, jongerenwerk en ouderenwerk. En anders dan de woningcorporatie is het welzijnswerk opdrachtnemer van de overheid. De sturing is ingericht als de uitbesteedde democratie met een regisserende overheid, SMART doelen, rapportages en cijfers. Dat zit burgerinitiatieven in de weg.

Schering en inslag

Participatie is niet zo gericht op snel inhoudelijk resultaat. Participatie en het behalen van inhoudelijke resultaten lijken met elkaar vervaagd als in een weefgetouw. De inhoudelijke richting wordt uitgezet door politieke keuzen. De inhoud staat daarbij voorop en de organisatie gaat aan de slag om resultaten te behalen bijvoorbeeld op het gebied van sport of verkeer. Er wordt bedrijfsmatig gewerkt. De gemeenteraad geeft richting en stelt inhoudelijke en financiële kaders. In termen van het weefgetouw: de schering. Participatie van burgers gaat dwars daar doorheen. Burgers willen serieus genomen worden: zij willen hun kennis

Participatie en het behalen van inhoudelijke resultaten lijken met elkaar vervaagd als in een weefgetouw

gebruikt en hun argumenten overgenomen of weersproken zien. En voor werkelijke oplossingen moeten mensen ook zelf verantwoordelijkheid nemen. Het is dan belangrijk om te kijken wat de persoonlijke kwaliteiten zijn van mensen. Niet alleen wie doet wat, maar ook wie kan wat? Bij de kwaliteit van participatie staat niet een door de politiek bepaalde richting centraal. Rekenen op participatie is riskant, omdat de mensen zelf misschien een andere kant op willen of omdat om welke reden dan ook iets niet van de grond komt. Participatie vormt de inslag.

Verskil maken

Eerste vereiste voor het bevorderen van participatie is om verschil te maken. Dat is niet ambtelijk (gericht op regels, voorkomen van ongewenste precedentes, gelijke gevallen gelijk behandelen). De professional regisseert niet, maar past zich aan. Niet alle mensen gelijk behandelen, maar aansluiten bij de unieke kwaliteiten van individuen. Steeds vaker blijkt het heel moeilijk om aansluiting te vinden bij buurtbewoners zeker als mensen uit een andere cultuur komen. Dat past niet bij ambtenaren die zijn opgevoed met de gedachte dat zonder aanzien des persoons gewerkt moet worden.

Een voorbeeld van een aanpassende, adaptieve aanpak treffen we natuurlijk niet alleen aan bij opbouwwerk.

Neem de re-integratie waar bijzonder maatwerk nodig is. De gemeente Hoorn heeft beschreven hoe zij moeilijk plaatsbare alloctonen benaderde om aan het werk te gaan. De gemeente stelde een Turkse re-integratiecoach aan. Zij bezocht de mensen die aan het werk zouden kunnen. De coach vertelde dat ze met iemand een brommer uitzocht zodat deze op het werk kon komen. Of dat ze meeging naar sollicitatiegesprekken. Een andere coach koppelde twee vrouwen aan elkaar om samen werk te zoeken, omdat ze ervan overtuigd was dat de twee samen meer durfden dan elk voor zich. Dat lukte. De re-integratiecoaches gaven mensen vertrouwen, wonnen hun vertrouwen en vonden oplossingen die aansloten bij de situatie en persoonlijkheid van de mensen die meer zouden willen participeren. ('Alsnog op weg naar werk, de kracht van alloctone coaches', 2008). De essentie is steeds dat gekeken wordt naar wat mensen zelf kunnen, hoe hun unieke situatie is en hoe zij in zichzelf vertrouwen kunnen hebben. Het initiatief Eigen kracht centrales (www.eigen-kracht.nl) draait hier bijvoorbeeld op. Het stelt ouders en kinderen in staat om zelf verantwoordelijk te blijven voor het in hun gezin ontstane probleem en om samen met mensen die zij vertrouwen en belangrijk vinden in hun (familie)netwerk de richting te bepalen waarin de oplossing gezocht moet

worden. Zij maken hun eigen plan voor hun eigen probleem. Zij kunnen informatie die zij daarbij willen gebruiken krijgen van professionals, zowel hulpverleners die bij het gezin betrokken zijn, als anderen.

Andere sturing en verantwoording

Bij het naar zich toe halen van beleidsproblemen door de overheid horen SMART geformuleerde doelen. Er moet natuurlijk wel een inhoudelijk resultaat zichtbaar worden. De overheid regisseert en controleert. Maar bij het in de samenleving terugleggen van verantwoordelijkheid passen de SMART doelen veel minder. Wellicht past hier beter de term 'evidence based medicine': als een bepaalde werkwijze in het verleden vruchten heeft afgeworpen, kan die werkwijze opnieuw geprobeerd worden.

De gemeente Hoorn heeft een poging gedaan een evidence based medicine te beschrijven. Zo zijn er ook ervaringen te vinden rond participatie in andere steden en in andere organisaties. Veel is terug te vinden in MO/Samenlevingsopbouw. Het Sociaal en Cultureel Planbureau zou werk moeten maken van dat soort evidence based medicine. Dat deed het bureau al eens met de publicatie 'Overlast en verloedering ontsleuteld'(2009) over maatregelen die werken om overlast tegen te gaan. Ook daarin blijkt overigens dat individueel kijken naar de kracht en zwakte van mensen nodig is.

Het werken met paraprofessionals is ook een manier om succes te behalen en aan te sluiten bij wat mensen kunnen. Zo meldt het SCP dat buurtcoaching internationaal als veelbelovend wordt aangemerkt. "Jongeren vertonen minder delinquent of anti-sociaal gedrag wanneer niet-professionele vrijwilligers als positieve rolmodellen tijd met hen doorbrengen en constructieve, niet-veroordelende feedback geven". Een adaptieve aanpak die niet toetsbaar is in beoordelingsgesprekken en rapportages met cijfers. Paraprofessionals en vrijwilligers kunnen ook in het klein veel betekenen. Ouderen die ouderen helpen met de computer of het kopen van kaartjes in de kaartjesautomaat: het kan veel beter aanslaan dan professionele voorlichtingscampagnes. Of Marokkaanse moeders die helpen om ouders bij de school te betrekken en de school bij de ouders. Dat heeft inhoudelijke voordelen met betere

Aansluiten bij de unieke kwaliteiten van individuen

schoolresultaten, maar het zorgt er ook voor dat mensen zich meer betrokken voelen bij de samenleving, dat mensen serieus genomen worden en dat mensen zelf hun verantwoordelijkheid nemen. Zo is het professionele opbouwwerk en het werk van para-professionals die aansluiten bij wat mensen zelf kunnen weer belangrijker geworden. Maar toetsing van deze professionals is nog wat onduidelijk. 'Vertrouw de professional' lijkt het

bij het terugleggen in de samenleving past de term 'aanpassende, adaptieve, overheid' en horizontaal toezicht, waarbij collega's en betrokkenen kijken hoe het gaat. De regisserende overheid is bekend, de adaptieve overheid is veel minder bekend en ondergesneeuwd geraakt. De herontdekking is gaande. In de tabel enkele bouwstenen van de twee sturingsfilosofieën. Organisaties van professionals zouden

neer te zetten. Omdat veel ouders met de auto hun kinderen wegbrengen, trekt het gebouw veel verkeer aan. Zouden meer ouders hun kinderen te voet of op de fiets wegbrengen, dan zou dat bijdragen aan een oplossing. Zo zien we dat zelfs een eenvoudig probleem als een schoolgebouw niet alleen wat vraagt van de school zelf en de overheid, maar ook van de burgers.

Regisserende overheid

Adaptieve overheid

Gericht op	Inhoud	Proces
Verbonden met	Regels en wetgeving	Samenleving en maatschappij
Oriëntatie	Legalistisch en rationeel	Moreel en emotioneel
Verantwoordelijkheid	Verticaal, hiërarchisch	Horizontaal, nevenschikt
Aanpak	Vraaggericht	Vraaggestuurd
Start	Heldere definities	Fuzzy problembeschrijving, beeldvorming
Rol burgers	Klant, adviseur	Citoyen
Werkwijze	Zonder aanzien des persoon	Verbonden met de persoon
Taakbeschrijving	Specifiek	Globaal
Resultaatsturing	SMART	Evidence based medicine
Rapportage	Voortgangsrapport met cijfers	Overzicht van interventies, bundelen van ervaringskennis
Toetsing en verantwoording	Beoordelingsgesprekken, controle, eindrapportages	Intervisie, buurtbespreking, visitatie

adagium. Het kabinet van CDA, PvdA en CU sprak in het coalitieakkoord over "Toezicht vanuit de overheid moet zoveel mogelijk gebeuren vanuit vertrouwen. Leraren, artsen, agenten, hulpverleners en andere professionals zijn van onschatbare waarde en verdienen onze volle steun en ons volle vertrouwen". Vertrouwen lijkt mij te weinig, maar rapportages rond SMART-doelen is ook niet passend.

De adaptieve werkwijze is niet hiërarchisch en het toezichtsinstrumentarium in de ambtelijke omgeving is dat wel. De uitspraak uit het regeerakkoord was vooral verzet tegen meer verticaal gericht toezicht, zoals onder de eindverantwoordelijkheid van de wethouder. Hij heeft, als het er op aan komt, de verantwoordelijkheid voor het handelen en niet-handelen van de ondergeschikte ambtenaren. De sturingsfilosofie van de schering moet anders zijn dan die van de inslag. Bij het naar zich toetrekken van beleidsproblemen past de term 'regisserende overheid' en verticaal toezicht,

er goed aan doen met de overheid de sturingsfilosofie van de adaptieve overheid verder uit te werken. Hoe gaat men toetsen, op welke wijze wordt de verantwoording ingericht? Besturen van de welzijnsorganisaties moeten hierin leiderschap tonen samen met de politieke bestuurders. Gebeurt dat niet, dan is de kans groot dat de sturing en toetsing volgens het schema van de regisserende overheid verloopt. Dat is fnuikend voor eigen initiatieven van burgers.

Uitdaging

De grootste uitdaging is hoe we als burgers de alledaagse democratie met zeggenschap over de eigen omgeving weer terug veroveren. Voor de overheid betekent dat vaker loslaten en aanpassen: werk zo inzetten dat belanghebbenden kunnen doen waar zij goed in zijn en hun verantwoordelijkheid nemen. Bij het simpele voorbeeld uit het begin, de huisvesting van de school, bleek dat overigens net zo goed nodig. Bij de school bleek het niet genoeg om een bijgebouw

Het moet mogelijk zijn om de bijdrage die vrijwilligers, paraprofessionals en professionals kunnen leveren hard te maken. Het moet voor burgers mogelijk zijn om weer eigen verantwoordelijkheid te nemen. Lukt dat niet, dan overheerst het klant-denken. Mensen positioneren zich als klant van de overheid en koelen rond de verkiezingen hun woede omdat het niet gelukt is om de samenleving te verbeteren. Zolang de burger klant is geldt het adagium: met ons gaat het goed, met de samenleving gaat het slecht.

1) Ook de aanpak van drugs is een wicked problem: is het een gezondheidsprobleem dat criminaliteit veroorzaakt of een criminaliteitsprobleem dat gezondheidsproblemen veroorzaakt? Wat is de verbinding met armoede?

<

Help een burg

Dit voorjaar verschijnt, als vervolg op de publicatie 'Help! Een burgerinitiatief' uit 2007, een werkboek bedoeld om ambtenaren verder op weg te helpen bij de ondersteuning en facilitering van burgerinitiatieven. Niet meer 'Help! Een burgerinitiatief', maar 'Help een burgerinitiatief!'

Het barst van de mooie initiatieven van burgers! Burgers nemen steeds vaker zelf het initiatief om iets te doen voor de samenleving. Soms beginnen ze kleinschalige acties zoals het inrichten van een burenhulpcentrale of een boodschappenbus. Een andere keer bedenken ze grotere projecten, zoals het ontwikkelen van een restaurantketen voor mensen in een isolement.

Bewoners nemen het heft in eigen hand en proberen met een burgerinitiatief hun ideeën en plannen te verwezenlijken. In het ene geval doen mensen dit omdat ze tegen een gemis aanlopen, of stuk zijn gelopen op een niet-meedenkende overheid; in een ander geval worden burgerinitiatieven juist door een gemeente gestimuleerd en ondersteund. Daarnaast bestaat er nog het formele burgerinitiatief: het recht van burgers om onderwerpen op de agenda van de gemeenteraad, Provinciale Staten, Tweede Kamer of Europees parlement te plaatsen.

In dit artikel beschrijven we de vijf stappen voor het handelen van ambtenaren bij burgerinitiatieven, die we ook in het werkboek volgen.

Stap 1. Waarom als gemeente wat doen met burgerinitiatieven?

Sociaal Restaurant de Vette Reiger is een initiatief van een aantal wijkbewoners uit de Haagse wijk Transvaal. Het wordt met veel enthousiasme en met succes gerund door vrijwilligers. Het restaurant biedt voor vier euro een gezonde driegangen maaltijd aan mensen die, om wat voor reden dan ook, niet meer voor zichzelf kunnen of willen koken. Het restaurant is vijf dagen

per week open. Ook kunnen er maaltijden afgehaald worden.

Duurzaam Soesterkwartier is een initiatief van en voor betrokken bewoners uit deze wijk in Amersfoort. De vereniging zet zich in voor energiebesparing, duurzame energie en duurzaam bouwen. Samen met iedereen die daarbij kan helpen, samen met bewoners die er baat bij hebben, zie: www.duurzaamsoesterkwartier.nl.

Deze (nieuwe) vormen van actief burgerschap hebben grote betekenis voor de grenzen tussen publiek en privaat en voor de rol van de overheid. Na een periode van verzorgingsstaat en verzakelijking is het tijd voor een verbindende overheid. Een overheid die samen met burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties het publieke domein inricht. Samen voor een veilige wijk, samen voor een goed milieu, samen ... Een overheid ook die verantwoordelijkheden naar burgers durft af te staan, omdat zo betere resultaten tot stand komen dan de overheid alleen voor elkaar krijgt. Dat is het antwoord op de vraag waarom een ambtenaar iets wil met burgerinitiatief. Dit antwoord komt niet uit de lucht vallen, maar komt voort uit een maatschappelijke ontwikkeling waarin de rol van de overheid verandert.

Rol overheid en drie generaties burgerparticipatie

De afgelopen halve eeuw heeft de rol van de overheid zich ontwikkeld van een voorschrijvende en verzorgende naar een verbindende en faciliterende. Daarmee

veranderen ook houding en gedrag van bestuur, ambtenaren en burgers. Tot begin jaren zeventig was de rol van overheid die van regelgever en probleemoplosser, iemand die anderen zorg uit handen neemt. Inspraak was er niet. Het was de periode van de opbouw van de verzorgingsstaat waarin brede voorzieningen werden georganiseerd met solidariteit als uitgangspunt.

Door de democratiseringsbeweging in de jaren zestig en zeventig kwam inspraak van de grond. Deze eerste generatie burgerparticipatie behelsde het wettelijke recht van burgers op inspraak, bijvoorbeeld bij RO-procedures.

In de laatste twee decennia van de twintigste eeuw kwam er onder druk van bezuinigingen en het no-nonsense beleid verandering in de overheidsrol. De overheid trok zich terug en koos voor een zakelijke opstelling. Als vangnet bleven er voorzieningen, maar zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid namen in belang toe. In deze periode kwam de interactieve beleidsvorming op, de tweede generatie burgerparticipatie. Burgers mochten meepraten en meedenken in de voorstellen van de overheid, en dat past bij meer zelfredzaamheid en verantwoordelijkheid.

Deze terugtrekkende overheid bleek tot ongewenste ongelijkheid in de samenleving te leiden. Dat was aanleiding om in het nieuwe millennium te zoeken naar een rolverdeling met een gedeelde verantwoordelijkheid. Van zowel overheid als burgers wordt aanpak en inzet verwacht. Het gaat hier om een actieve overheid die burgers, bedrijven en organisaties betreft bij het formuleren en bereiken van maatschappelijke doelstellingen. Maar het initiatief kan nadrukkelijk ook uit de samenleving komen. Het primaat ligt niet altijd bij de politiek. De overheid nodigt uit, stimuleert, verbindt en vult hiaten op. Bij deze periode en rol past de derde generatie burgerparticipatie: het burgerinitiatief. En in de uit-

erinitiatief!

werking van sommige burgerinitiatieven worden de eerste contouren van een vierde generatie zichtbaar: vormen van burgerbestuur...

De drie generaties burgerparticipatie sluiten elkaar niet uit, maar bestaan nu naast elkaar: gemeentes hanteren zowel de wettelijke inspraak, als vele vormen van interactieve beleidsontwikkeling én burgerinitiatieven. Bij elke participatievorm passen andere methoden, middelen en activiteiten. Wij beperken ons nu verder tot het burgerinitiatief.

Stap 2. Negen mogelijkheden om burgerinitiatieven te ondersteunen.

Veel gemeenten hebben de kracht van bewoners met initiatieven ontdekt. Vervolgens zoeken gemeenten naar manieren om deze kracht van initiatieven te gebruiken. Hiervoor hebben gemeenten een scala van activiteiten tot hun beschikking.

Een overzicht van de mogelijkheden voor ambtenaren:

Signaleren van initiatieven

Kennis van waar burgers mee bezig zijn is belangrijk voor overheden, ook als zij niet direct de mogelijkheid hebben om mee te doen. Het eenvoudig signaleren van burgerinitiatieven is een eerste vereiste voor een open houding bij de overheid. Dit kan bijvoorbeeld door middel

van ideeënbusen (bijvoorbeeld: Rotterdam Idee) of een loket voor initiatieven. *In de gemeente Purmerend pakken ze het integraal aan: elk burgerinitiatief, formeel en informeel, komt binnen bij de griffie. De raadsgriffie vervult de rol van initiatievenmakelaar: burgerinitiatieven worden door de raadsgriffie begeleid en doorverwezen zodat ze altijd op de goede plek belanden.*

Opsporen van initiatieven

Opsporen is actiever dan signaleren. In plaats van af te wachten, gaan ambtenaren actief op zoek naar initiatieven. Zij zorgen ervoor dat ze veel in gesprek zijn met buurtbewoners en met werkers in wijken, zodat zij weten wat er speelt en leeft, daarop kunnen inspelen en niet verrast worden.

De inwoners van de geherstructureerde Bloemenbuurt in Doetinchem kunnen iedere dag in voormalig basisschool Het Woonatelier terecht om een initiatief in te dienen.

Iedereen met een goed plan voor meer woonplezier in de wijk kan zijn of haar initiatief op papier zetten of het aanmeldingsformulier invullen. Het Wijkteam verzamelt en beoordeelt elke maand alle suggesties. Het Bewoners Initiatieven Loket (B.I.L.) gaat er vervolgens mee aan de slag en zorgt voor coördinatie. Groot voordeel van het B.I.L. is dat alle partijen (gemeente, woningcorporatie, wijkagent et cetera) erin verte-

genwoordigd zijn. Eerst wordt samen met de initiatiefnemer gekeken of er samenwerkingsverbanden met andere projecten mogelijk zijn. De activiteit moet worden gerealiseerd binnen de eigen (vrijwilligers) organisatie en moet 'buurtoverstijgend' zijn. (www.debloemenbuurtbloeit.nl)

Legitimeren: wel of niet toestaan van initiatieven

Een gemeente maakt afwegingen in het algemeen belang. Daarom kan niet alles. Ambtenaren moeten een eerlijke en open deskundige zijn die burgers zo goed mogelijk vertelt over wat wel en niet kan. Laat burgers direct weten of hun initiatief past in het beleid. Of waar het beter kan worden aangepast. Zo worden burgers serieus genomen en krijgen ze erkenning voor waar ze mee bezig zijn.

Doorverwijzen

De gemeente hoeft niet zelf alle ondersteuningsactiviteiten uit te voeren. Sterker nog, soms zijn andere organisaties veel beter in staat om specifieke ondersteuning te geven. De ambtenaar geeft in dat geval de beste ondersteuning door door te verwijzen en mensen met elkaar in contact te brengen. *De ideeënmakelaar van de gemeente Zwolle helpt inwoners van de gemeente hun idee vorm te geven. Door praktisch*

mee te denken en bijvoorbeeld de initiatiefnemer in contact te brengen met andere organisaties.

Stappen waarbij de ideeënmakelaar kan helpen:

- Meedenken om het idee vorm te geven.
- Initiatiefnemers in contact brengen met mensen die over de benodigde kennis beschikken of met potentiële samenwerkingspartners.
- Meedenken over de benodigde middelen of doorverwijzen naar fondsen- en subsidieverstreckers.

Inpassen in bestaand beleid

Als een bestaand of ontluikend burgerinitiatief mooi past in voorgenomen beleid, kunnen ambtenaren daar gebruik van maken. Door het initiatief in te passen in beleid, komt mogelijk de deur open te staan naar meer ondersteuning, zoals een duurzame financiering. Door bewoners op hun initiatief zeggenschap te geven over de inrichting en het beheer van het gebied waar zij wonen, legt de gemeente een overheidstaak in particuliere handen. Hiermee ontstaan kansen, die veel verder reiken dan alleen het beheren van openbaar gebied. Denk aan de sociale cohesie, de diversiteit in de inrichting door eigen ideeën van bewoners, maar ook dat de betrokkenheid leidt tot een afwezigheid van vandalisme en zwerfvuil.

Faciliteren

Er zijn diverse mogelijkheden voor ambtenaren om initiatieven te faciliteren. Ze kunnen praktische ondersteuning bieden zoals het gebruik van ruimtes of publicatiekanalen. Maar ze kunnen ook expertise en contacten inbrengen of procesondersteuning bieden. En natuurlijk kunnen ze helpen zoeken naar financiering en vergunningen verzorgen, iets wat veel gemeente nu al doen. Bewonersbudgetten zijn een vorm van het beschikbaar stellen van geld door de gemeente voor initiatieven van bewoners.

Sinds 2005 zetten bewoners in Hoogeveen zich samen met gemeente, politie, welzijn en woningbouwcorporatie in voor een aanpak van wijk- en dorpsgericht werken. Bewoners bedenken én realiseren samen met betrokken organisaties manieren om de leefbaarheid te vergroten.

In negen dorpen, vijf wijken en vier buurten

inventariseren bewoners onder begeleiding van een gebiedsregisseur de aanwezige ideeën. Elke 'smederij' krijgt een eigen budget, waarmee de bewoners de beste plannen kiezen en betalen op een verkiezingsavond.

Zo wordt een toekomstagenda opgesteld, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen 'korteklap' (bijvoorbeeld de aanleg van een speeltuin) en 'lange klap' projecten (bijvoorbeeld de bouw van een buurtcentrum). Vooraf is voor alle posten op de gemeentebegroting onderzocht of ze 'overgeheveld' kunnen worden naar de smederijen.

Stimuleren

Soms hebben initiatieven een extra impuls nodig. Via een prijsvraag of stimuleringsbudget kan de gemeente voor die impuls zorgen en bewoners stimuleren met initiatieven te komen.

Ieder jaar stelt de gemeenteraad van Leidschendam-Voorburg € 10.000 beschikbaar voor een project van inwoners of plaatselijke instellingen. De jongerengemeenteraad kiest het winnende project, dat dezelfde dag wordt bekrachtigd door de gemeenteraad.

Initiatiefnemers kunnen het project indienen via een aanmeldingsformulier op de website van de gemeente. Het formulier moet voorzien zijn van een begroting en een toelichting. Ongeveer vijf kanshebbers mogen zich uiteindelijk presenteren aan de Jongerengemeenteraad. Voor de presentatie worden ze begeleidt door een raadslid. Uiteindelijk kiezen de leden van de jongerengemeenteraad de winnaar. Tijdens de reguliere gemeenteraadsvergadering wordt gevraagd het gekozen project diezelfde avond nog te bekrachtigen.

Koppelen

De overheid is een netwerk en heeft een netwerk. Dit netwerk kan zeer handig zijn om burgers met anderen in contact te brengen over hun initiatieven. Door zoveel mogelijk kennis en competenties tussen burgers en andere betrokkenen te koppelen vindt afstemming plaats en wordt dubbel werk voorkomen. Hiermee worden verantwoordelijkheden gelegd bij waar ze horen en wordt synergie bereikt voor het initiatief en de wijk. *De Maatschappelijke Beursvloer wordt in verschillende plaatsen door de gemeente georganiseerd en brengt partijen met elkaar in contact, waardoor nieuwe samen-*

werkingsverbanden ontstaan. Er worden matches gemaakt tussen initiatiefnemers, vrijwilligers(organisaties), MVO-bedrijven, overheden, fondsen en anderen.

De Maatschappelijke Beursvloer is een lokaal evenement waar plaatselijke bedrijven, scholen, maatschappelijke organisaties en overheden elkaar ontmoeten. Vraag en aanbod worden uitgewisseld. Na de gong kunnen de aanwezigen zich met hun vraag melden bij in gele hesjes geklede 'hoekmannen' die vervolgens op zoek gaan naar een match. Iedere hoekman kent de mensen in de stad of streek goed, zodat hij/zij snel de juiste partijen bij elkaar brengt.

Samenwerken

De meest vergaande vorm van ondersteunen van burgerinitiatieven is een gelijkwaardige samenwerking waarbij initiatiefnemers de vrijheid krijgen om zelf een deel van het gemeentelijk beleid te bepalen en uit te voeren. Dit kunt u vormgeven door bewoners op bepaalde onderwerpen zelfbestuur te geven of door welzijnstaken of dorpsbudgetten aan te besteden aan burgerinitiatieven. *Bij het burgerinitiatief De Broekpolder in Vlaardingen worden eerste ervaringen opgedaan met bewoners zelfbestuur.*

Stap 3: Hoe kan de gemeente deze activiteiten organiseren?

De nieuwe overheidsrol vereist een andere houding van ambtenaren. Ze moeten de regels kennen en toepassen, maar ze moeten ook flexibel zijn, van strakke procedures willen afwijken, kunnen netwerken en weten wat er leeft. Een goede ambtenaar maakt gebruik van de capaciteit uit de samenleving, stimuleert initiatieven en is een aanjager, maar knuffelt initiatieven niet dood. Dat is vaak lastig, want hoe geef je initiatieven uit de buitenwereld een structurele plaats in projecten als je ook eigen doelstellingen moet zien te realiseren? En hoe ga je om met de dubbele taak: flexibel zijn versus regels handhaven? Het is een voortdurend schipperen tussen ruimte geven en nemen.

Daarnaast heeft een ambtenaar te maken met samenwerking met collega's van andere afdelingen en met de politiek. Goede afstemming en samenwerking zijn van belang. Maar, hoe doe je dat? *De wijkambtenaar ontvangt van bewoners*

Doen	Op weg helpen	Om zeep helpen
Betrekken	Haal buiten naar binnen; en ga ook zelf naar buiten	Achter je bureau blijven zitten; afwachten
Reageren	Zorg voor een snelle reactie: ga praten met de initiatiefnemers	Op de lange baan schuiven; handen vanaf trekken; doorschuiven naar collega's
Luisteren	De tijd nemen om te luisteren; doorvragen, op zoek naar de vraag achter de vraag.	Desinteresse; Initiatieven behandelen als klacht die je netjes moet afhandelen, daarbij niet luisteren naar de initiatiefnemer en zijn wensen
Duidelijk zijn	Wees duidelijk over wat wel en wat niet kan en waarom	Geen duidelijkheid geven over procedures; valse verwachtingen scheppen; ja zeggen – nee doen
Meedenken	Denk buiten bestaande kaders. Denk in mogelijkheden (er is altijd wel een reden te vinden waarom iets niet zou kunnen)	Afkraken en geen alternatieven bieden; verschuilen achter regels en procedures
Verbinden	Breng initiatiefnemers in contact met anderen, zoals collega's, ondersteuningsorganisaties, fondsen	Initiatieven lekker bij jezelf houden en het op je eentje wel even 'oplossen'
Vertrouwen	Denk in mogelijkheden en zie de capaciteiten van burgers	Geen vertrouwen hebben in burgers; het initiatief niet serieus nemen
Afstand bewaren	Burgers de ruimte geven om naar eigen inzicht het initiatief vorm te geven	Het initiatief overnemen van de initiatiefnemer; doodknuffelen; initiatieven opschalen terwijl dat niet altijd in het belang is van de initiatiefnemer
Waarderen	Zet initiatiefnemers in het zonnetje; vier successen!	Eerst positief reageren, daarna afhaken

het voorstel om een plantsoentje in hun buurt te verbeteren met andere beplanting, minder bomen en wat meer verlichting. De wijkambtenaar bespreekt dit met de afdeling Groen. Die willen het meteen breed oppakken met andere bestrating erbij en het zo opnemen in hun lopende programma's. De bewoners zijn hier niet blij mee, omdat ze daar niet om hebben gevraagd en omdat het zo veel langer gaat duren voor er iets wordt gedaan.

Analyse van deze case levert de volgende do's en don'ts voor de wijkambtenaar op:

* Wel doen:

- verbinding leggen tussen bewoners en afdeling Groen
- sectorambtenaren meenemen naar de locatie
- eigen dilemma delen met de anderen vragen mee te denken voor oplossing
- overeenkomsten zoeken en van daaruit stapje bij stapje verder werken
- blijven communiceren
- goede omstandigheden creëren
- en: maak het leuk en vier successen!

* Niet doen:

- niet zelf de rol van de sectorambtenaar overnemen (schetsjes maken)
- het maar laten liggen als je er onderling niet uit komt
- het initiatief overnemen.

Stap 4: Contact met en begeleiding van initiatiefnemers

Een activiteit wordt afhankelijk van de situatie ingezet. Vooraf is er bedacht welke activiteit in welke situatie het meest geschikt is. Of die activiteit slaagt

of goed overkomt, hangt vaak af van de houding van betrokkenen, voornamelijk ambtenaren. Houding is gedrag, de manier waarop burgers worden bejegend. Een juiste houding is nodig, terwijl de acties kunnen verschillen.

Wat zijn belangrijke onderdelen van de juiste houding in het contact met initiatiefnemers? We noemen er een aantal, met aanbevelingen en valkuilen (zie schema hierboven)

Stap 5. Evaluatie en doorwerking

Of het initiatief nu uiteindelijk een succes wordt of niet, zowel de initiatiefnemer als de ambtenaar kan er veel van leren. Als gemeenten burgerinitiatieven faciliteren, doen ze er goed aan om het leereffect in de gaten te houden. Gaat een initiatief goed, dan zal het leereffect waarschijnlijk groot zijn. Gaat het initiatief slecht, dan kan er tenminste voor gezorgd worden dat iedereen ervan leert, zodat betrokken er een volgende keer beter mee kunnen omgaan. Ambtenaren kunnen burgers helpen bij het leren van ervaringen met burgerinitiatieven.

TIPS voor burgers en ambtenaren om te leren van burgerinitiatieven:

- Start het initiatief als een leertraject;
- Stimuleer betrokkenen om tussendoor leermomenten in te bouwen;
- Gebruik de lessen van anderen;
- Laat de burger zelf zijn lessen voor anderen opstellen;
- Bespreek de leerervaringen ook in het ambtelijk apparaat.

Meer weten?

Hoe lok je initiatieven uit? Hoe selecteer je goede initiatieven? Hoe krijg je de rest van de gemeentelijke organisatie mee? 'Faciliteren', hoe doe je dat eigenlijk? Naast het werkboek over omgaan met burgerinitiatieven (verschijnt voorjaar 2010) zijn ook een aantal andere producten ontwikkeld:

- de site www.helpeenburgerinitiatief.nl (met praktische tips en downloads)
- een waaier vol met projecten van gemeenten die de kracht van burgerinitiatieven zien en willen ondersteunen (ook te vinden op bovengenoemde website)
- de training Help een burgerinitiatief (open inschrijving of in-company; meer informatie bij IPP: www.publiek-politiek.nl en GreenWish: www.greenwish.nl)
- de Expertkring Burgerinitiatieven (ook van IPP).

Robert Blom (ZET-Brabant)

Gerda Bosdriesz (IPP Instituut voor Publiek en Politiek)

Jurgen van der Heijden (AT Osborne en UvA)

Jornt van Zuylen (Ministerie Binnenlandse Zaken)

<

stimio

De schakel in uw communicatieketen

Een ideaal communicatie-concept

De communicatie-keten telt vele schakels. U heeft ideeën nodig en teksten, vormgeving, drukwerk, een congres, een videofilm of een Internet-site om die ideeën werkelijkheid te laten worden. Daarbij schakelt u specialisten in, zoals vormgevers, tekstschrijvers, drukkers, communicatie-adviseurs enz.

Maak daarbij gebruik van een beproefd concept. Bij u om de hoek, bij wijze van spreken. Eén adres, waar u met al uw wensen en vragen rond communicatie terecht kunt. Of het nu gaat om advisering of uitvoering, om kleine of grote projecten, om één dienst of product of een combinatie van meerdere diensten en producten. Aan u de keuze:

- teksten/interviews voor folders, brochures, tijdschriften en videoproducties
- advisering & uitvoering interne en externe communicatie
- coaching van pr-medewerkers
- beleidsadviesing & -implementatie, informatievoorziening & monitoring
- organisatie van conferenties & congressen
- samenstelling & productie van videofilms
- vormgeving, dtp & drukwerk

Flexibiliteit, kwaliteit, snelheid en creativiteit

Stimio bewijst al 15 jaar een uitstekende partner te zijn als het gaat om flexibiliteit, kwaliteit, snelheid en creativiteit. Bovendien beschikken wij door onze duurzame relaties met opdrachtgevers in de non profit-sector over de nodige ervaring en deskundigheid op beleids-terreinen als welzijn, gezondheidszorg, arbeidsmarktbeleid, minderhedenbeleid en onderwijs. Wij werk(t)en voor o.a.: de ministeries van VWS, Binnenlandse Zaken en Onderwijs & Wetenschappen, Arbeidsvoorziening Nederland, het Landelijk Centrum Opbouwwerk, JMW, de FIOM, de NP/CF, de NOT, Nederlands Politie museum, Compaq Nederland, SAP enz.

Geïnteresseerd in een vrijblijvende kennismaking?
Bel ons voor toezending van onze bureau-brochure
of voor het maken van een afspraak.

stimio

CONSULTANTS DRUKWERK & DESIGN BV

communicatie- & beleidsadviesing
informatievoorziening & monitoring
tekstschrijven & journalistieke producties
management conferenties & symposia
audio-visuele producties
vormgeving & dtp
drukwerk

Stephensonstraat 7
4004 JA Tiel
Tel 0344 - 673485
Fax 0344 - 673486
www.stimio-tiel.nl